

SAMEN AAN DE SLAG VOOR NATUURHERSTEL

JAARVERSLAG

Natuurmonumenten

2022

1 WIE ZIJN WIJ? 3

Voorwoord	3
Visie en missie	4
Strategie	4

2 WELKE IMPACT HEBBEN WE? 6

2.1 Landbouwtransitie	6
2.2 In actie voor voldoende schoon water	8
2.3 Biodiversiteit	10

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE 13

3.1 Verslag van het bestuur	13
3.2 Bestuurscommissies	16
3.3 Verslag van de vereniging	16
3.4 Verslag ledencommissies	16
3.5 Risicomanagement	20
3.6 Duurzaamheid	21
3.7 Beleggingen en duurzaam beleggingsbeleid	24
3.8 Faunabeheer	25
3.9 Investeren in een fitte bedrijfsvoering	25
3.10 Human Resource Management	25
3.11 Integriteit	27

4 FINANCIËLE TERUG- EN VOORUITBLIK 29

4.1 Financiële samenvatting van de resultaten in 2022	29
4.2 Financiële vooruitblik van Natuurmonumenten in de komende 3 jaar	30

OPMAKEN VERSLAG 2022 32

Wij houden van natuur. Natuur laat je leven. Daarom beschermen we de natuur en versterken die waar dat kan. Dat doen we namens, maar vooral mét alle mensen in Nederland die ook van natuur houden. Want wie zich bewust is van de waarde van de natuur, komt er voor op. Zo veranker je natuurbescherming in de samenleving. Nu en in de toekomst.

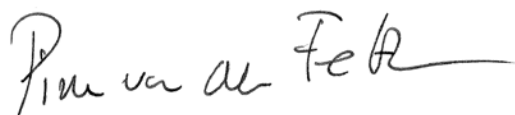
Voorwoord

In het vorige jaarverslag vroegen we ons af of we bij natuurherstel op een kantelpunt staan. In 2022 heeft die transitie inderdaad gestalte gekregen met de plannen van het kabinet om tegelijkertijd de doelen voor stikstof, natuur, klimaat en water te halen door middel van gebiedsgerichte processen.

Tegelijkertijd zien we dat de stikstofplannen tot tegenstellingen in de samenleving leiden. Terwijl juist samenwerking cruciaal is. Het belang van de natuur valt of staat met een duurzame toekomst voor de agrarische sector: een duurzame vorm van landbouw en een duurzaam inkomen van de boer. Dat bepleiten wij niet alleen, maar doen wij ook, bijvoorbeeld op landgoed Velhorst in de Achterhoek.

Het is nu zaak dat er uitvoering aan de plannen wordt gegeven want uitstel is geen optie voor de natuur. Het is glashelder wat er nu moet gebeuren en dus moeten we nu beginnen. En om iedereen duidelijkheid en zekerheid te geven, is het van belang dat het kabinet zich ook aan haar eigen wetten houdt. Te vaak moet de rechter de overheid tot de orde roepen. Dat is gebeurd bij stikstof. Wij zagen ons het afgelopen jaar gedwongen om te eisen dat de overheid de afspraken uit 2006 over natuurcompensatie voor de aanleg van de Tweede Maasvlakte na te komen.

In alles is de sterke en onafhankelijke positie van Natuurmonumenten essentieel voor het beschermen en versterken van de natuur in heel Nederland. De steun die Natuurmonumenten als vereniging heeft, maakt dat mogelijk. Daar wil ik iedereen voor bedanken.

Pim van der Feltz,
Algemeen directeur Natuurmonumenten

Visie en missie

Natuurmonumenten is een beweging van en voor mensen met hart voor de natuur. We willen mensen, jong en oud, in het hart raken en we willen onze fascinatie voor de natuur met hen delen. We stimuleren mensen om buiten in de natuur iets geweldigs te beleven. We geven met onze gebieden en gebouwen mogelijkheden om tot rust te komen, om te ontdekken, om te spelen en om te bewegen. Dat doen we omdat de natuur een onmisbare bron van inspiratie en verwondering is. Daar moeten we zuinig op zijn en goed voor zorgen. Want in een dichtbevolkt land is natuur extra kwetsbaar. Natuurmonumenten is een goed en deskundig beheerder van natuurgebieden, waardevolle landschappen en cultureel erfgoed. We verrijken Nederland met bestaande en nieuwe natuurgebieden. Overal in het land. Voor iedereen. We stellen natuur en cultuurhistorie veilig door gebieden en gebouwen aan te kopen, te beheren en toegankelijk te maken. Dat doen we al sinds 1905 met steun van vrienden, vrijwilligers, leden en bedrijven. We organiseren het beheer van onze gebieden en gebouwen zo dat zoveel mogelijk mensen daaraan mee gaan doen. Dat kan in de vorm van meedoen, meedenken, mee vormgeven en ondersteunen. Samen komen we ook op voor de natuur. Als ze bedreigd wordt, maar ook als we kansen zien haar te versterken. Bijna al onze natuurgebieden en waardevolle landschappen zijn vrij toegankelijk. Er lopen wandelroutes, fietsroutes, ruitersporen of kanoroutes doorheen. En we organiseren allerlei activiteiten waaraan iedereen kan deelnemen. Zo willen we mensen actief bij de natuur betrekken, hen ervan laten genieten en laten zien hoe wezenlijk het is om onze natuur voor de toekomst te behouden.

Strategie

De strategie van Natuurmonumenten in 2022 vloeide voort uit het Meerjarenplan 'Nederland Natuurlijk!' (2020-2022). De vijf speerpunten zijn:

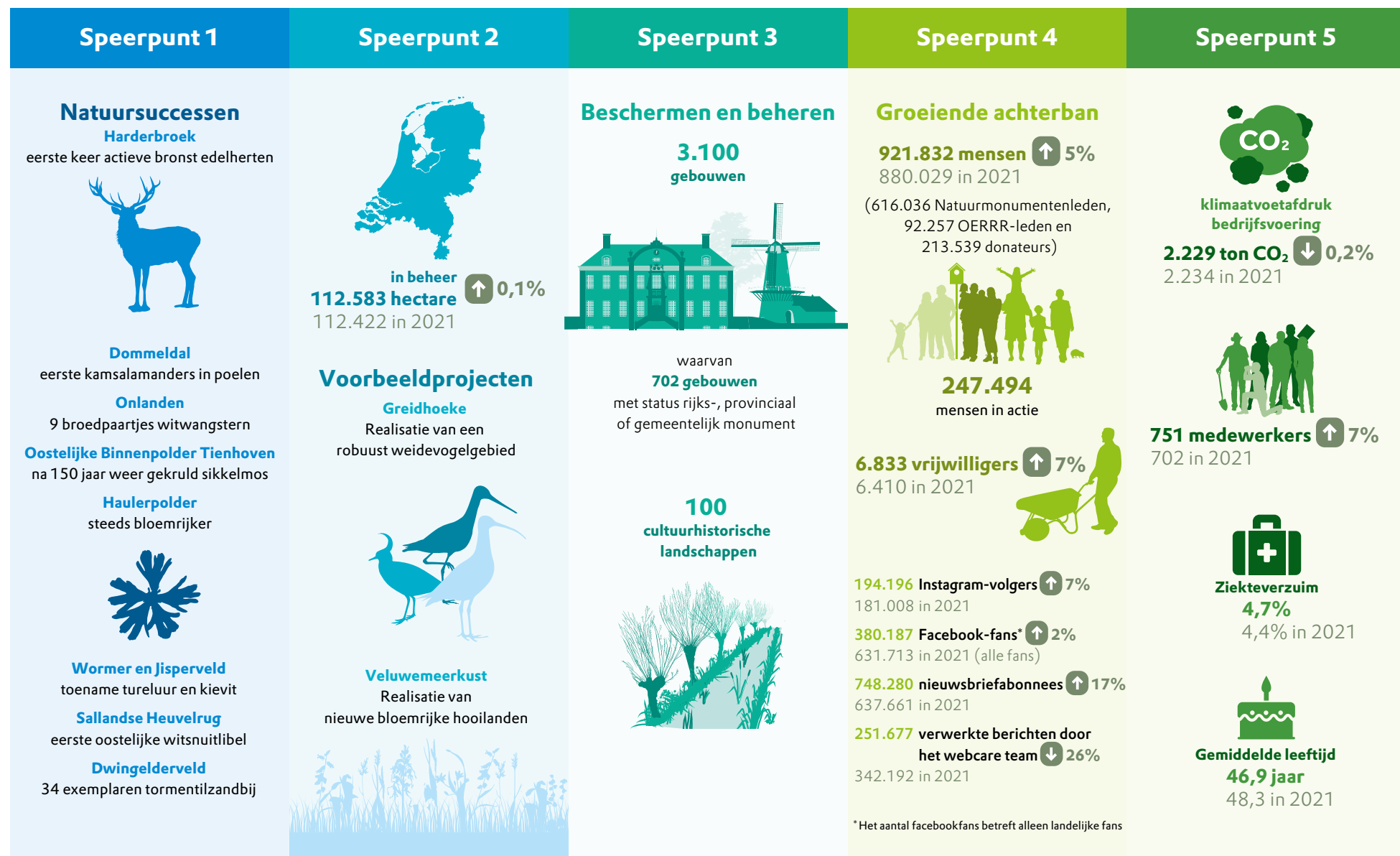
- 1 Natuurmonumenten helpt het hele Nederlandse landschap biodivers en herkenbaar te maken en te houden, met name door bij te dragen aan transitie van landbouw naar natuurinclusief.
- 2 Natuurmonumenten spant zich in om de natuurgebieden en haar cultureel erfgoed die ons toevertrouwd zijn toekomstbestendiger te maken door robuustheid, kosteneffectiviteit en klimaatslim beheer.
- 3 Natuurmonumenten biedt toegankelijke en aantrekkelijke gebieden voor iedereen die van natuur en cultuurhistorie wil genieten.
- 4 Natuurmonumenten is een beweging van mensen met hart voor natuur en cultureel erfgoed. We streven naar uitbreiding en versterking van deze beweging, versterken het contact met onze achterban en vergroten de mogelijkheden om bij te dragen.
- 5 Natuurmonumenten is een wendbare en slagvaardige organisatie met professionele en vitale medewerkers en vrijwilligers.

Er is een viertal aanscherpingen geformuleerd: we willen klaar zijn voor de Gebiedsgerichte Aanpak, Natuurmonumenten verder brengen als beweging, aandacht besteden aan diversiteit en zorgen dat we beter in staat zijn om keuzes te maken. Deze aangescherpte speerpunten vormden de leidraad waar alle professionele huizen, afdelingen, eenheden en teams hun jaarplannen voor 2023 op gebaseerd hebben. Via onder andere rapportages aan het Bestuur is in beeld gebracht hoe Natuurmonumenten in het hele land werkt aan het bereiken van onze strategische prioriteiten.

Groeiende achterban

Natuurmonumenten geeft een stem aan de natuur in Nederland – en steeds meer mensen zien en waarderen dat. Onze achterban is in 2022 gegroeid met ruim 40.000 mensen van 880.029 naar 921.832 natuurliefhebbers die ons financieel steunen. Een prachtig groeicijfer! Binnen de achterban nam het aantal leden flink toe. Onze achterban bestond eind 2022 uit 616.036 Natuurmonumenten leden en 92.257 OERRR leden.

SAMEN VOOR DE NATUUR

2 WELKE IMPACT HEBBEN WE?

In dit hoofdstuk geven we een aantal voorbeelden van de thema's waarop wij impact maken.

2.1 Landbouwtransitie

In 2022 is door het kabinet de transitie van de landbouw ingezet met als doel de natuur te herstellen. In het coalitieakkoord wordt daarvoor een reductie van 50 procent stikstof in N2000-gebieden in 2030 voorgesteld, maar er wordt ook gewerkt aan het verbeteren van de waterkwaliteit, de aanpak van verdroging en het tegengaan van klimaatverandering. Het plan van de ministers is om hiertoe boeren te stimuleren om natuurvriendelijker te werken, hun bedrijf te verplaatsen of te beëindigen. Vooral rondom de Natura 2000-gebieden moet de uitstoot drastisch naar beneden. Deze maatregelen geven kans voor natuurherstel op korte termijn.

Samen met andere natuurorganisaties schoof Natuurmonumenten aan bij gespreksleider Johan Remkes om te spreken over de stikstofcrisis. Natuurmonumenten heeft drie basisprincipes gedeeld in dit gesprek: versnelling, integraliteit en perspectief. De natuur kan niet langer wachten op herstel en daarom wil Natuurmonumenten zo snel mogelijk uitvoering van de plannen. Deze plannen

moeten integraal zijn, omdat we naast een stikstofcrisis, ook een klimaat- en watercrisis op te lossen hebben. Dit kan alleen als boeren perspectief krijgen op een goed verdienmodel voor hun natuurinclusieve bedrijfsvoering. Met 'Rotterdam de boer op!' laat initiatiefnemer Natuurmonumenten zien hoe ketenpartijen, boeren en consumenten hun rol kunnen nemen in de beoogde landbouwtransitie met respect voor biodiversiteit.

Boswachters vertelden in landelijke en regionale kranten over de schade die stikstof veroorzaakt. Ze maakten duidelijk dat stikstof een serieuze bedreiging voor de biodiversiteit is en dus voor onze leefomgeving. Directeur Natuurbeheer Teo Wams lichtte zijn gesprek met Remkes toe bij Op1, Radio 1 en in het Financieel Dagblad en Trouw.

In onze eigen natuurgebieden en ook daarbuiten laten boeren al zien dat het goed mogelijk is om in hun bedrijfsvoering meer rekening te houden met natuur en landschap. Van de 19.379 hectare grond die

Natuurmonumenten in 2022 verpacht, werd 66 procent verpacht aan vakbekwame pachters die een opleiding natuurbeheer hebben gehad. Een bijzonder voorbeeld is melkveehouder John Arink, die al dertig jaar zo werkt dat hij vrijwel geen stikstof uitstoot. En ook pachters Arie van den Berg en zoon Bas uit Midden-Delfland laten zien dat het kan, zij hebben al 25 jaar een biologische bedrijf. Ook zij vragen om een duidelijk perspectief van de overheid.

In 2022 ging Natuurmonumenten een lange termijn pachtafpraak aan met Arjen van Buuren en zijn vrouw Winny op landgoed Velhorst in Lochem. Sinds 2018 vormen zij het regulier agrarisch bedrijf om tot een biologisch kringlooplandbouwbedrijf. Na vier jaar zijn er mooie resultaten geboekt: gezond voedsel, een gezondere bodem en aantoonbaar meer biodiversiteit op het landgoed. Zij vormen een voorbeeld voor velen. De ondertekening van het pachtcontract betekent dat Arjen tot zijn pensioen – desnoods tot zijn tachtigste – op Velhorst boer kan blijven: een unieke afspraak tussen een terreinbeheerder en een boer.

2 WELKE IMPACT HEBBEN WE?

LANDBOUWTRANSITIE

2 WELKE IMPACT HEBBEN WE?

2.2 In actie voor voldoende schoon water

Natuurmonumenten liet onderzoek doen naar de Kaderrichtlijn Water door Witteveen+Bos, FloLegal en TwynstraGudde. Daaruit bleek dat het water in Nederland te vervuild is met pesticiden, meststoffen, rioolwater en medicijnresten. Volgens internationale afspraken moet het Nederlandse water uiterlijk in 2027 schoon en gezond zijn. Nog niet één procent van onze oppervlaktewateren voldoet aan alle eisen die Europa stelt. Natuurmonumenten zocht daarom de publiciteit over een dreigende 'watercrisis', naar analogie van de stikstofcrisis. Het niet tijdig behalen van de doelen kan leiden tot hoge Europese boetes, juridische procedures en problemen met vergunningen. Natuurmonumenten pleitte daarom voor meer actie van de minister van Infrastructuur en Waterstaat om een watercrisis te voorkomen met maatregelen voor verbetering van de waterkwaliteit.

De achteruitgang van de waterkwaliteit is terug te zien in onze gebieden. In Midden-Delfland deed

Natuurmonumenten een noodoproep aan het Hoogheemraadschap van Delfland voor schoner water in onze natuurgebieden. Uit een toets in de Oostelijke Vechtplassen bleek een sterke achteruitgang van het aantal waterplanten. En dat terwijl Natuurmonumenten en het waterschap hard werken aan gezond water. De partijen trekken aan de bel: zorgen voor gezonde waternatuur lukt alleen samen en met meer regie van de rijksoverheid.

Bovendien is er niet voldoende water beschikbaar: grondwaterstanden zijn te laag en dalen. De natuur kampt met watertekort en verdroogt, wat desastreuze gevolgen heeft. Uit een inventarisatie naar droogte in 2022, die Natuurmonumenten samen met LandschappenNL en het Wereld Natuur Fonds uitvoerde, blijkt grote schade aan de natuur.

De noodsituatie in Limburg in de zomer van 2021 liet zien dat het urgent is om ons aan te passen aan klimaat-extremen. Dat blijkt ook uit een onderzoek dat Natuurmonumenten naar aanleiding van het hoogwater liet

uitvoeren door Bureau Stroming. Een oplossing voor wateroverlast en droogte is het landschap in te richten als natuurlijke klimaatbuffer. Hierdoor houden we grondwater langer vast en remmen we de snelle afstroming van regenwater af.

De waterproblematiek is complex. Natuurmonumenten probeert bewustzijn te creëren bij publiek en politiek. Met een bewustwordingsvideo bereikte Natuurmonumenten ruim 2 miljoen mensen. Om de overheid te stimuleren alles op alles te zetten om de doelen te halen, startte Natuurmonumenten een petitie 'Stop de watercrisis' die door 112.093 mensen werd ondertekend en werd aangeboden aan Tweede Kamerleden samen met een reeks aanbevelingen. Niet alleen in grote natuurgebieden kunnen klimaatbuffers worden gebouwd, ook in je eigen achtertuin. Om mensen zelf aan de slag te laten gaan, kon een klimaatbuffer-actiepakket worden besteld met tips om in je directe woonomgeving water vast te houden. 135.401 mensen deden dat of downloadden het digitale actiepakket. Alles resulteerde in 6.352 nieuwe lidmaatschappen en 17.142 nieuwe donateurs.

Campagne 'Stop de watercrisis'

247.494
mensen
in actie

6.352
nieuwe
lidmaat-
schappen*

17.142
nieuwe
donateurs

135.401
mensen hebben het
klimaatbuffer actiepakket
besteld of het digitale
actiepakket gedownload.

112.093
mensen hebben de petitie 'Stop de watercrisis'
ondertekend. De handtekeningen zijn aangeboden
aan Kamerleden samen met aanbevelingen om
snel te zorgen voor schoon en voldoende water.

*individueel, samen, gezin en OERRR

2.3 Biodiversiteit

Na vijf jaar kunnen we rustig stellen dat Marker Wadden een vogelparadijs is geworden. Vele tienduizenden trekvogels komen er in voor- en najaar rusten en eten, zoals oeverzwaluwen, slobenden, grutto's en kemphanen. Vrijwel dagelijks komen er zeearenden langs. Er broeden honderden visdiefjes, en daarnaast dwergsterns, kluten, bontbekplevieren, kleine plevieren, strandplevieren, kokmeeuwen en zwartkopmeeuwen. Zeldzame vogels streken neer, zoals de kwartelkoning, ijseend (het eerste broedgeval in Nederland) en lachstern (een nieuw broedgeval na tientallen jaren afwezigheid). De laatste jaren neemt ook het aantal moerasvogels toe. Rond Marker Wadden zijn 24 soorten vissen waargenomen, waaronder de winde, pos, voorn, baars en kleine modderkruiper. Zij vinden er voldoende voedsel en geschikte paaiplekken.

De groei van riet is – mede dankzij het uitstrooien van maaisel en het beschermen van het riet tegen ganzenvraat – goed op gang gekomen. Onderzoekers constateren dat de natuurlijke processen de biodiversiteit doen opleven.

Na 150 jaar is de wolf terug in Nederland. Natuurmonumenten lanceerde de campagne 'Wennen aan de wolf', waarin we uitleggen hoe de wolf leeft en wat zijn komst betekent voor mens en dier.

Natuurmonumenten vindt dat wolfwerende rasters in een ruim gebied moeten worden ingezet en vergoed door de provincies. In Drenthe gebeurt dit al. Daarnaast heeft het merendeel van de schaapskooien van Natuurmonumenten in wolvenleefgebied een wolfwerend raster gekregen (hoger dan het oude schapenraster en vijf stroomdraden). In vrijwel alle gebieden van Natuurmonumenten waar wolven zich gevestigd hebben, wordt de populatie door middel van camera's en DNA-sporenonderzoek gemonitord.

De meeste wolven leven hier zonder problemen, maar in november meldde zich een 'probleemwolf' in Gelderland: het dier was niet schuw en kwam te dicht bij mensen. Natuurmonumenten en de Zoogdiervereniging riepen de provincie Gelderland op om de wolf te zenderen en te verjagen, zoals beschreven in het IPO-wolvenplan.

De vogelgriep maakt dit jaar wereldwijd veel slachtoffers: in de natuur stierven duizenden vogels en in de pluimveehouderij werden miljoenen dieren geruimd. Kwetsbare populaties komen daarmee verder onder druk te staan. Op Texel werd een kolonie grote sterns compleet weggevaagd. Boswachters in witte pakken ruimden de kadavers op om verdere verspreiding van het virus tegen te gaan.

Verantwoordelijkheden voor de aanpak van vogelgriep bij wilde vogels zijn onduidelijk en versnipperd georganiseerd. Natuurmonumenten ondervond hierdoor op sommige plekken problemen met het opruimen en afvoeren van dode vogels. Eind november deelde de minister de leidraad 'omgang met wilde vogels en vogelgriep' met de Tweede Kamer. Natuurmonumenten vindt dit een nuttige eerste stap, maar is bezorgd over de praktische uitwerking omdat de verantwoordelijkheden voor de aanpak van vogelgriep nog niet expliciet bij één partij zijn neergelegd. Dit leidt tot onnodige risico's voor wilde vogels, pluimveebedrijven en de volksgezondheid.

NATUURSUCCESEN

1 Harderbroek

Actieve bronst door edelherten die op eigen kracht de oversteek van Veluwe naar Flevopolder hebben gemaakt.

2 Dommeldal

Voor het eerst kamsalamanders in de poelen (aangelegd in 2017).

3 Sallandse Heuvelrug

Voor het eerst is de zeer zeldzame oostelijke witsnuitlibel gezien in Salland.

4 Wormer en Jisperveld

Een spectaculaire toename van tureluur en Kievit.

5 Haulerpolder

Steeds bloemrijker door goed beheer, met grote ratelaar, echte koekoeksbloem en brede orchis.

6 Onlanden

Door grootschalig natuurherstel hebben hier nu 9 paartjes witwangstern gebreed.

7 Dwingelderveld

34 exemplaren van de zeer zeldzame tormentilzandbij gevonden.

8 Oostelijke Binnenpolder Tienhoven

Sinds 150 jaar weer gekruld sikkelmoss gevonden, dankzij de verbeterde waterkwaliteit.

De natuur bedankt de deelnemers van de Postcode Loterij

Bedankt voor 33 jaar steun!

Natuurmonumenten

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

3.1 Verslag van het bestuur

De ledenraad, het bestuur en de directie bepalen de koers van Natuurmonumenten. De ledenraad – de gekozen afvaardiging van de leden – zorgt ervoor dat de stem van de achterban duidelijk doorklinkt, besluit over de hoofdlijnen van het beleid en benoemt bestuursleden. De directie – benoemd door het bestuur – is verantwoordelijk voor de dagelijkse bedrijfsvoering. Zij legt verantwoording af aan het bestuur. Het bestuur heeft de algemene leiding. Het bestuurt en ziet toe op hoofdlijnen; de uitvoering van beleid is gedelegeerd aan de directie. Het bestuur bestaat uit negen personen die ieder voor vier jaar worden benoemd met de mogelijkheid van een eenmalige verlenging van vier jaar. Het bestuur doet zijn werk onbezoldigd. Het bestuur streeft naar een diverse samenstelling. Profielen voor vacatures in het bestuur worden opgesteld op basis van benodigde inhoudelijke expertise en competenties. In 2022 zijn twee bestuursleden na een eerste periode van vier jaar herbenoemd, namelijk

Evelien Verbij en Marion Koopman. Dit jaar liep na acht jaar de zittingstermijn van bestuurslid Frederique de Bruin af. Ook Jan Willem Baan heeft in 2022 het bestuur verlaten. Een selectiecommissie vanuit het bestuur heeft profielen opgesteld voor de vacatures die daardoor ontstonden. Het bestuur heeft in 2022 acht keer vergaderd.

Inhoudelijke verdieping

Het bestuur heeft zich op verschillende onderwerpen inhoudelijk verdiept, zoals:

- Samenwerking met pachters aan omvorming in de landbouw, met als voorbeeld de Maartenshoeve op de grens van Gelderland en Limburg
- Natuurherstel in het Fochteloërveen, waarbij het bestuur meer aandacht vraagt voor communicatie in relatie tot de stikstofproblematiek
- Natuurcompensatie in de Voordelta naar aanleg van de tweede Maasvlakte en handhavingsverzoek van Natuurmonumenten

- Positionering merk Natuurmonumenten met een bijdrage van bestuurslid Marc Oosterhout
- Regelmatig is het bestuur op de hoogte gesteld van de actualiteit rond verschillende onderwerpen, zoals het stikstofdossier, Marker Wadden en de wolf.

Vereniging

Het bestuur vindt het belangrijk om te investeren in contact met ledencommissies/ledenraadsleden. Na gesprekken tussen bestuursleden met de ledencommissies zijn enkele aanbevelingen geformuleerd, zoals het ondersteunen van de taak van de ledencommissies bij het contact met de achterban, en van de samenwerking tussen ledencommissies en beheereenheden. Afgesproken is dat het bestuur in de ledenraad meer inhoudelijk thema's zal agenderen en de ledenraadsleden vooraf betreft bij de keuze van deze thema's. Omdat het van belang is dat de vereniging een afspiegeling is van de maatschappij is verjonging van de ledencommissies een belangrijk aandachtspunt.

VERENIGING, BESTUUR EN ORGANISATIE

82 ledenvertegenwoordigers* ↑ 2,5%
80 in 2021

12 ledencommissies

8 onbezoldigde bestuursleden**
3 directieleden

24 beheereenheden
1 centraal kantoor

6.833 vrijwilligers ↑ 7%
6.410 in 2021

751 medewerkers ↑ 7%
702 in 2021

* en 8 vacatures

** en 1 vacature

NATUUR IN CIJFERS

Verdeling oppervlakte per beheertype in hectares

			2021	2022
	N01	Grootschalige, dynamische natuur	21.776	22.614
	N15	Droge bossen	20.348	20.310
	N12	Rijke graslanden en akkers	14.734	14.918
	N04	Stilstaande wateren	10.400	9.884
		Overige gronden	7.145	7.507
	N14	Vochtige bossen	5.940	5.975
	N06	Voedselarme venen en vochtige heiden	5.888	5.928
	N07	Droge heiden	4.481	4.490
	N13	Vogelgraslanden	4.058	3.995
	N05	Moerassen	4.024	3.610
	N00	Nog om te vormen naar natuur	3.651	3.270
	N10	Vochtige schraalgraslanden	3.116	3.151
	N08	Open duinen	2.674	2.757
	L01	Groen blauwe landschapselementen	961	997
	N16	Bossen met productiefunctie	886	928
	N17	Cultuurhistorische bossen	837	835
	N09	Schorren of kwelders	744	654
	L02	Historische gebouwen en omgeving	288	285
	N11	Droge schraalgraslanden	277	283
	N02	Rivieren	116	114
	N03	Beken en bronnen	45	45
	L03	Aardwerken	33	33
	Totaal		112.422	112.583

Beheer

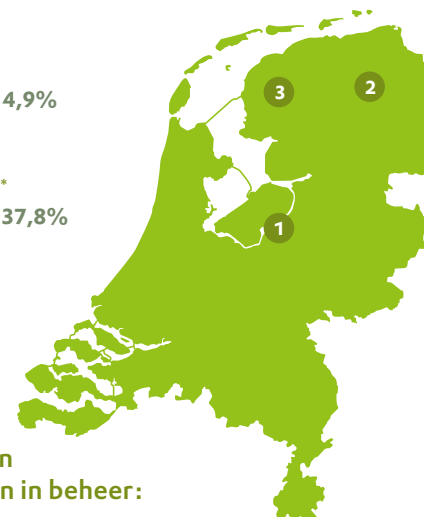
Oppervlakte totaal
112.583 hectare ↑ 0,1%
 112.422 in 2021

Natura 2000
74.431 hectare ↓ 0,0%
 74.435 in 2021

Waarvan:

Eigen beheer
94.274 hectare ↓ 4,9%
 99.138 in 2021

Beheer door derden*
18.309 hectare ↑ 37,8%
 13.284 in 2021

Voorbeelden van nieuwe terreinen in beheer:

1 Veluwemeerkust (5,4 ha)

De aankoop bij Bloemkampen maakt de aanleg van 350 ha nieuwe bloemrijke hooilanden mogelijk.

2 Norger Esdorpenlandschap (8,4 ha)

Dankzij deze aankoop kunnen twee zure vennen en heischraal grasland hersteld worden.

3 Greidhoeke (58,3 ha)

Realisatie van een robuust weidevogelgebied.

* De verschuiving van hectares in eigen beheer naar beheer door derden wordt grotendeels verklaard door een administratieve correctie

3.2 Bestuurscommissies

De bestuurscommissies bereiden onderwerpen, die in de bestuursvergaderingen aan de orde komen, inhoudelijk voor. De bestuurscommissies gaan dieper en inhoudelijker op onderwerpen in, waardoor het bestuur zich bij de besluitvorming in principe op de hoofdlijnen kan richten. Het bestuur laat zich informeren over de bevindingen van de bestuurscommissies via een mondelinge toelichting tijdens de bestuursvergadering en neemt deze bevindingen mee in haar besluitvorming. Er zijn drie bestuurscommissies: de bestuurscommissie Beheer en Ontwikkeling, de bestuurscommissie Financiën & Audit en de bestuurscommissie Marketing & Communicatie. Daarnaast is er nog de bestuurscommissie voor de directie, die de werkgeversrol vervult. De samenstelling van de bestuurscommissies wordt vermeld op de website.

3.3 Verslag van de vereniging

Dit jaar was het weer mogelijk live bijeenkomsten te organiseren. Een feestelijk moment was de ledenraadvergadering in mei toen deze vergadering voor de eerste keer kon worden gehouden op het hoofdkantoor van de vereniging te Amersfoort. De voorbereidende bijeenkomsten (vragenuurtjes om verdiepende vragen te stellen over de onderwerpen financiën, natuurbeheer en marketing & communicatie) waren digitaal zodat de reistijd beperkt bleef. Alles bij elkaar een moderne mix van live- en digitaal vergaderen.

In de voorjaarsvergadering keurde de ledenraad het jaarverslag 2021 goed en verleende het bestuur de charge

over het gevoerde beleid. Daarnaast werd de samenstelling van het bestuur besproken en de tekst voor de vacature in het bestuur vastgesteld. De verdiepende sessie, voorafgaand aan de officiële vergadering stond in het teken van de gebiedsgerichte aanpak en wat dit betekent voor de ledencommissies. Ook is gesproken over de regionale digitale nieuwsbrieven met daarin berichtgeving over regionale activiteiten en ontwikkelingen. Het vraagt van ledencommissies behoorlijk wat tijd om de mailingen samen te stellen. Het blijkt een goede manier om in contact te blijven met de leden, ook tijdens de corona-epidemie.

Tijdens de vergadering in november werd onder meer de begroting 2023 en de meerjarenverkenning 2023-2025 besproken. Daarnaast werden de criteria voor de benoeming van een nieuwe accountant vastgesteld. De ledenraad benoemde Marjolein Landheer tot bestuurslid en Ruud Derks en Wim Kannegieter tot lid van de vertrouwenscommissie.

Dit jaar zijn alle bestuursleden op bezoek geweest bij de ledencommissies. Tijdens deze bezoeken is gesproken over verschillende thema's zoals: de communicatiemogelijkheden van ledencommissies, de samenwerking tussen ledencommissies en de organisatie, en het verloop van de ledenraadvergaderingen.

In 2022 zijn door het jaar heen verschillende verdiepende webinars en Groen Colleges georganiseerd over actuele thema's zoals water, stikstof en de wolf. De jaarlijkse excursie stond eveneens in het kader van de wolf. Deze meetings werden door betrokkenen zeer gewaardeerd.

3.4 Verslag ledencommissies

Voor de ledencommissies is het een erg druk jaar geweest. Er konden na alle coronabeperkingen weer volop activiteiten georganiseerd worden. Het is voor de commissies een verademing om weer fysiek contact te hebben, met elkaar en vooral ook met de achterban. Bij de inhoudelijke thema's zoals 'Landbouw' en 'Water' hebben meerdere ledencommissies gekozen voor een aanpak in twee stappen: eerst een online webinar, waarin de inhoudelijke onderwerpen goed aan bod kunnen komen en daarna een excursie in het veld, om te zien wat er in de praktijk gebeurt. Voordeel van deze aanpak is dat er tijdens de excursie kan worden aangehaakt bij het inhoudelijke verhaal. Deelname aan de jaarvergadering van de ledencommissie is voor alle leden vrij toegankelijk.

Binnen alle ledencommissies is aandacht besteed aan teamvorming. Omdat er in de afgelopen jaren verschillende wisselingen zijn geweest in de samenstelling, is het goed elkaar nu weer meer persoonlijk te ontmoeten. Vooral de kleinere ledencommissies moeten alle zeilen bijzetten om voldoende nieuwe leden in de commissie te werven en in te werken. Nieuwe leden brengen ook weer nieuwe ideeën, zodat er bij veel commissies sprake is van hernieuwde spirit. Bij het werven van nieuwe leden voor de commissies wordt veel aandacht besteed aan het betrekken van jongere leden. Dit bevordert de diversiteit en biedt meer kansen voor de continuïteit.

Ook dit jaar hebben de ledencommissies regelmatig contact met de organisatie gehad. Ze zijn betrokken bij kwaliteitstoetsen en hebben meegedacht over de inrichting van natuurgebieden. In veel regio's is het contact

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

met de communicatieboswachters en de provinciale ambassadeurs geïntensiveerd. Dankzij deze samenwerking kan de communicatie met leden en externen nog effectiever worden.

Bij de activiteiten van de ledencommissies zijn weer bijzondere ervaringen te lezen.

Groningen

Samenwerken heeft centraal gestaan bij alle activiteiten die de ledencommissie in Groningen heeft uitgevoerd. Dit is vooral tot uiting gekomen in de communicatie met de leden en belangstellenden voor de Groningse natuurgebieden. De content op de website is dankzij deze inzet geactualiseerd.

In Kardingse is nauw samengewerkt om de omgeving te informeren over de voorgenomen uitbreiding van het gebied met 40 ha natuur, met als nevenfunctie natuur-begraven. Met onderwijsinstelling Noorderpoort is voor leerlingen een werk- en leerplaats opgezet voor beheer en onderhoud van natuur met als resultaat een betere natuurbeleving.

In het kader van de landelijke campagne water hebben de drie noordelijk ledencommissies een 'Van veen naar zee 2.0' georganiseerd. Aansluitend is samen met de ledencommissie Drenthe in De Onlanden een veldbezoek georganiseerd, om samen met de leden te werken aan bewustwording in het omgaan, gebruik, verbruik en beheer van water in de eigen leefomgeving.

Friesland

Als vervolg op het webinar 'Van veen naar zee' is in Friesland een excursie georganiseerd naar het Fochteloërveen. Rond het thema water kwamen

verdroging, vernatting en klimaatverandering aan de orde. De ledencommissie wil ook in 2023 aandacht aan water schenken en dan de focus leggen op de waterkwaliteit. Ook is er een webinar georganiseerd over het toekomstperspectief Natuurlijk Fryslân 2050 voor de Friese natuur. Uitgangspunt van dit plan is een integrale aanpak en gebruikmaken van de natuurlijke factoren bodem en water in het landschap om de opgaven van deze tijd in samenhang uit te werken.

Drenthe

Het webinar van 'Van veen naar zee' is hier gevolgd door een excursie naar het Norger Esdorpenlandschap. Rond het Holtingerveld heeft ledencommissie een Interessegroep Holtingerveld opgezet. Doel is niet om toeristen en bezoekers van verre naar het Holtingerveld te halen, maar om omwonenden te betrekken en ze bewegen mee te doen met de activiteiten in en om het natuurgebied. In het voorjaar is tijdens de eerste bijeenkomst met ongeveer vijftig deelnemers een inventarisatie gemaakt van interesses en expertises van de aanwezigen. Op basis hiervan zijn er twee excursies geweest over de geologische geschiedenis van het Holtingerveld en de bijzondere fauna van nachtvinders. Om de contacten met de leden te versterken is ook in het Drents-Friese Wold een bijeenkomst met leden geweest. We hopen dat ook hier een soort contactgroep ontstaat.

Overijssel

Ook in Overijssel is aandacht besteed aan het thema Water. Bij de ledenbijeenkomst heeft Waterschap Vechtstromen een inhoudelijke toelichting gegeven en aansluitend is er een wandeling op het landgoed Eerde gemaakt om het verhaal nog inzichtelijker te maken.

Omdat Overijssel drie totaal verschillende regio's kent wil de commissie deze opzet ook in de twee andere regio's organiseren. Met het thema 'Welk landschap eet jij?' is aandacht besteed aan het belang van de kwaliteit van de bodem en bodemleven. Er is een eerste editie van de Nieuwsbrief verspreid in nauwe samenwerking met de boswachters communicatie.

Flevoland en Zwarte Meer

De ledendag bij een agrarisch bedrijf was zeer aansprekend. De ongeveer 50 deelnemers kregen uitleg van de jonge boeren die dit natuurinclusieve boerenbedrijf hebben overgenomen. Hun uitgangspunt is circulaire landbouw en hun motto daarbij is: er zijn in de toekomst niet minder, maar juist meer boeren nodig. Nog voordat de landelijke onrust rondom de boeren ontstond, kreeg de ledencommissie een kijkje in een bedrijf van de toekomst. Met de organisatie van Natuurmonumenten is nauw samengewerkt, landelijk bij de uitvoering van het Zomerforum en regionaal in de vorm van vrijwilligerswerk op Marker Wadden.

Gelderland

Ook in Gelderland is er een ledendag georganiseerd rondom het landelijke thema Water, met een interactief programma waaraan zo'n 100 leden deelnamen. De presentaties zijn hier verzorgd door een medewerker van het Waterschap Vallei & Veluwe en Natuurmonumenten. Er is vooral aandacht besteed aan de huidige situatie van water en verdroging. Het is gelukkig gelukt om weer meer water in de Veluwe beken te krijgen. In een geanimeerd gesprek zijn leden in de gelegenheid gesteld om met elkaar in gesprek te komen over het beleid van Natuurmonumenten. Tot slot hebben de deelnemers tijdens een

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

excursie kunnen zien hoe de beken rondom Leuvenum zijn hersteld en wat de invloed is op de omliggende natuur.

Utrecht en Vechtplassen

Een van de nieuwe activiteiten van deze ledencommissie is 'Met de boswachter op pad'. De leden van de commissie gaan hierbij met een boswachter naar een gebied of activiteit en schrijven daar een kort verslag van. Dit verslag – inclusief foto's – wordt opgenomen in de ledenmailing. Het effect hiervan is dat de ledencommissieleden meer bekend zijn met de natuurgebieden in de regio en dat hun verslag ook leden prikkelt om een kijkje in deze gebieden te nemen. Bovendien komt het werk van de boswachters van Natuurmonumenten onder de aandacht van de leden.

Noord-Holland

Er zijn twee bijeenkomsten geweest rond het thema Water. De eerste, in Gasterij Stadzicht bij het Naardermeer, was een lezing gecombineerd met een prachtige excursie in het gebied. De tweede activiteit was in Cultureel Centrum Jungle Amsterdam met een lezing over de Kaderrichtlijn Water. Aansluitend is er een levendige discussie ontstaan over het waterbeleid en de rol van Natuurmonumenten hierin. De ledencommissie heeft nauw samengewerkt met andere groene organisaties die met deze thema's bezig zijn.

Het contact met de gebiedsmanagers, boswachters en beheerders is verstevigd door deelname aan kwaliteits-toetsen, jaarvergadering en andere bijeenkomsten. De ledencommissie heeft hier meegedacht over het beleid van de organisatie.

Zuid-Holland

Na de jaarvergadering met vaarexcursie door de Nieuwkoopse Plassen is bij de tweede ledenactiviteit gekozen voor een meer actieve bijeenkomst: een boomplantdag voor een voedselbos bij herenboerderij De Vlinderstrik. Deze boerderij ligt onder de rook van Rotterdam in Natuurmonumentengebied de Schiebroekse Polder. De ledencommissie heeft daarbij aandacht kunnen vestigen op natuur dicht bij de stad, het belang van biodiversiteit, regionaal geproduceerd voedsel en het samengaan van landbouw en natuur (deels in het kader van 'Rotterdam de boer op!'). Bovendien hebben ze hiermee een ander publiek dan gebruikelijk kunnen trekken, namelijk jongeren en gezinnen. Totaal waren er 2x50 deelnemers ingeschreven.

Zeeland en Volkerak

De ledencommissie heeft dit jaar opnieuw gezocht naar het vergroten van de groep actieve en betrokken leden om nog beter resultaat voor natuur en landschap te kunnen behalen. Het streven is een meer representatieve afspiegeling te zijn van het regionale ledenbestand. Dit voorjaar zijn ook hier weer volop activiteiten georganiseerd om de Zeeuwse en West-Brabantse natuur te ontdekken en contact te hebben met de leden.

Noord-Brabant en Rijk van Nijmegen

De ledencommissie in Noord-Brabant heeft, aansluitend bij Watercampagne, een themadag met excursie langs de Maas georganiseerd. In samenwerking met de beheer-eenheid is daarbij aandacht gegeven aan het belang van het verbeteren van waterkwaliteit en waterkwantiteit. Ook hier is het directe contact met de leden als zeer positief ervaren.

De jaarlijkse ledendag is gecombineerd met een bezoek aan een melkveebedrijf dat probeert een balans te vinden tussen natuur en landbouw.

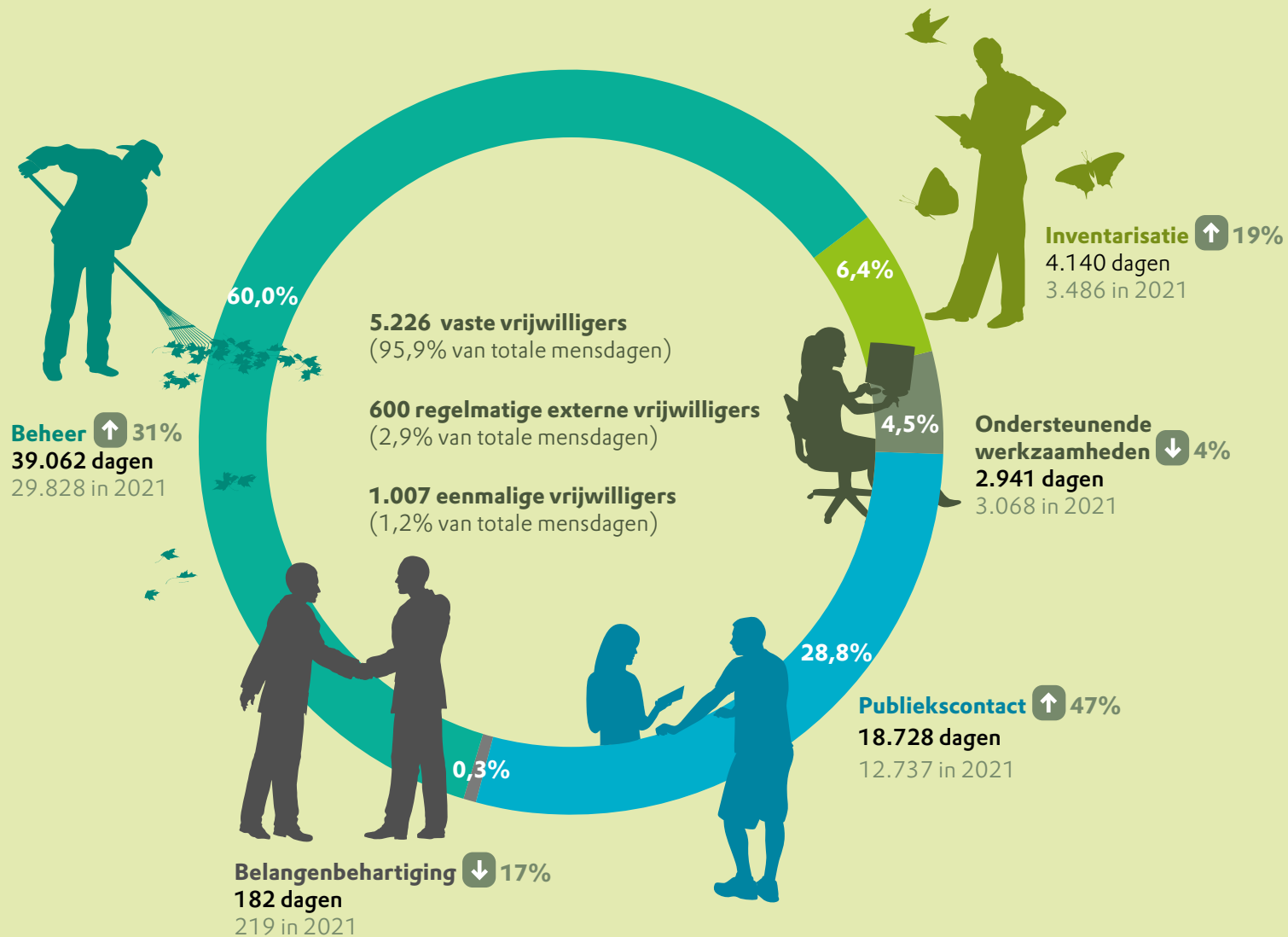
Limburg en de Kempen

De komst van de wolf houdt mensen in meerdere regio's bezig. In samenwerking met Staatsbosbeheer heeft de ledencommissie Limburg en de Kempen een webinar en een excursie over dit onderwerp georganiseerd. Bij de webinar waren meer dan 100 deelnemers. Deelname was voorwaarde om een maand later aan een van de excursies mee te kunnen doen. Staatsbosbeheer (SBB) heeft op de Groote Heide twee kuddes van 500 schapen. Er leeft een wolf in het gebied en net over de Belgische grens zit een roedel. Bij de schaapskooi waar wolfwerende maatregelen zijn getroffen, zijn gesprekken met de herders en boswachter gevoerd. Deelnemers hebben deze als zeer positief ervaren. Er zijn bij deze activiteit geen negatieve geluiden over de wolf gehoord.

VRIJWILLIGERS

6.833 vrijwilligers ↑ 7%
6.410 in 2021

65.053 mensdagen ↑ 32%
49.338 in 2021

3.5 Risicomanagement

Achtergrond en aanpak

Risicomanagement heeft als doel het beheersen en waar mogelijk reduceren van risico's die het realiseren van de doelstellingen van Natuurmonumenten bedreigen. Het Management Team van Natuurmonumenten brengt periodiek risico's in kaart, classificeert deze, identificeert welke maatregelen er al zijn getroffen ten aanzien van deze risico's en welke aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn. Met het bestuur en directie worden de risicomatrix en de voortgang op mitigerende maatregelen periodiek besproken. Omdat het volledig uitsluiten van risico's niet mogelijk is, zoekt Natuurmonumenten steeds naar de juiste balans tussen risico-acceptatie en het nemen van de juiste maatregelen.

Risico's en onzekerheden die in boekjaar 2022 zijn geïdentificeerd:

Risico – Fraudegevallen

De directie/het management van Natuurmonumenten is zich bewust van het inherente risico van fraude dat zij, zowel intern als extern, loopt bij het uitvoeren van haar activiteiten en dienstverlening. We kunnen te maken hebben met potentiële fraudegevallen, zoals het doorbreken van interne beheersingsmaatregelen door het management en risico's omtrent de opbrengstenverantwoording. Het bestuur houdt toezicht op uitgevoerde frauderisicoanalyses door de directie van Natuurmonumenten.

Genomen maatregelen – Onze (financiële) processen kenmerken zich door de aanwezigheid van functiescheiding. Hiermee voorkomen we dat slechts één persoon

ongecontroleerd transacties of verplichtingen kan aangaan, autoriseren, verwerken en afwickelen en toegang heeft tot bezittingen van Natuurmonumenten. Ondanks alle beheersingsmaatregelen blijven er risico's bestaan. Transparante besluitvorming, de governance structuur, een open cultuur waarbij we elkaar durven aan te spreken, de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon om niet-integer handelen te melden, en audits op de naleving van beheersingsmaatregelen moeten ertoe bijdragen dat fraude tijdig wordt gesignaleerd. Als aanvullende maatregel is besloten de activiteiten van de afdeling Interne Audit uit te breiden van de natuurinhoudelijke evaluaties naar ook financiële en bedrijfsmatige audits en fraude preventie. De directie is van mening dat, met alle analyses en getroffen beheersingsmaatregelen, de risico's met betrekking tot een beheerste en integere bedrijfsvoering inzichtelijk zijn en op een adequate wijze worden gemitigeerd.

Risico – Toenemende cyber(on)veiligheid

De afgelopen jaren zijn er regelmatig berichten in de media over cyberaanvallen, gevallen van ransomware en datalekken. Ook als Natuurmonumenten lopen we kans op aanvallen op het gebied van cybersecurity.

Genomen maatregelen – Door een omvangrijk programma is aandacht besteed aan de kennis van medewerkers en vrijwilligers over dit onderwerp. Tevens is een risico-inventarisatie uitgevoerd op basis waarvan acties worden uitgevoerd om risico's te verminderen en er worden met regelmaat testen uitgevoerd. Samen met de Privacy Officer en de IT-partners bewaakt de IT-afdeling de processen en systemen rondom deze thema's en ontwikkelt deze verder met als primaire doelen het voorkomen van incidenten, het in een vroeg stadium detecteren van bedreigingen en een snelle respons te bieden bij incidenten.

Risico – Afname ledental en geefbereidheid

Het ledental en de geefbereidheid kan afnemen omdat mensen voorzichtiger worden bij het aangaan van financiële verplichtingen en bestaande heroverwegen.

Genomen maatregelen – We focussen ons op het behoud van bestaande leden en sturen op ledentevredenheid. We blijven onderzoeken welke concepten aanslaan en sturen daarop bij. Hierbij kan gedacht worden aan uitgebreidere lidmaatschapsvormen.

Risico – Klacht bij de Europese Commissie

Naar aanleiding van een klacht ingediend bij de Europese Commissie door enkele particuliere grondbezitters over de PNB regeling, welke klacht volgens de Europese Commissie later zou zijn 'opgevolgd' door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters ('VGG'), oordeelde de Europese Commissie in een besluit d.d. 2 september 2015, dat de Staat de subsidieregeling weliswaar onterecht niet van tevoren heeft aangemeld bij de Commissie, maar keurde zij die regeling achteraf alsnog zonder verdere voorwaarden goed.

Zowel de VGG als de natuurbeschermingsorganisaties hebben op verschillende gronden tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep ingesteld. De VGG heeft beroep ingesteld, omdat zij van mening is dat de formele onderzoeksprocedure had moeten worden geopend. De natuurbeschermingsorganisaties hebben mede beroep aangetekend, omdat de natuurbeschermingsorganisaties onder andere in tegen stelling tot de Europese Commissie van mening zijn dat zij niet kwalificeren als 'onderneming', maar een organisatie die overheidsbeleid vormgeeft en uitvoert. Aldus is geen sprake van staatssteun die tevoren had moeten worden aangemeld bij de Europese

Commissie. Voorts is er naar het inzicht van de natuurbeschermingsorganisaties evenmin sprake geweest van een 'economisch voordeel', althans niet in de mate die de Europese Commissie lijkt aan te nemen en heeft de PNB regeling niet geleid tot een vervalsing van de mededinging en/of een beïnvloeding van het interstatelijk handelsverkeer, omdat het alleen gaat over Nederlandse natuur die de overheid tevoren had aangewezen en moest worden behouden of ontwikkeld.

Genomen maatregelen – In september 2020 is er een uitspraak geweest van het EU Hof van Justitie in Luxemburg. In dit arrest zijn de conclusies van het EU Gerecht uit 2018 in stand gelaten en is geoordeeld dat de Europese Commissie de PNB regeling middels een verkeerde onderzoeksprocedure heeft beoordeeld, en er zodoende een procedureel gebrek kleefde aan het eerdere besluit van de Europese Commissie uit 2015. Het gevolg van de arresten van het Gerecht en het EU Hof van Justitie is dat het besluit van de Europese Commissie van 2 september 2015 nietig is. De Europese Commissie zal de PNB regeling vermoedelijk aan een hernieuwde beoordeling onderwerpen en daarbij de formele procedure volgen. De natuurbeschermingsorganisaties wachten (de voortgang van) dit eventuele hernieuwde onderzoek af en zien de uitkomst ervan wederom met vertrouwen tegemoet. Tot op heden is de Europese Commissie het onderzoek niet geopend. Het is niet bekend of en zo ja wanneer het hernieuwde onderzoek zal beginnen.

In het kader van de PNB-regeling, gelijk de subsidie-regelingen vóór de invoering van de PNB-regeling in 1993, werden de natuurbeschermingsorganisaties belast met de aankoop of verkrijging van gronden ten behoeve

van de totstandbrenging van de Nederlandse Ecologische Hoofdstructuur (thans: Natuurnetwerk Nederland) met als uitdrukkelijk doel de verworven gronden planmatig te transformeren en daarmee ook financieel af te waarderen tot natuurterrein, om deze eeuwigdurend als natuur te beheren en te behouden, alsmede gratis open te stellen voor het publiek. De waarde van deze terreinen is in beginsel nihil, omdat kwalitatief adequaat beheer van natuurterreinen per saldo geld kost. In die zin is er ook geen sprake van financiële bevoordeling of andersoortige begunstiging van de natuurbeschermingsorganisaties, waardoor naar onze mening ook geen sprake is van staatssteun. Terugvordering van subsidies dan wel de rente daarover is naar onze mening thans ook niet aan de orde. Daarom is gelijk aan voorgaande jaren geen verplichting opgenomen in de jaarrekening. Voor de volledigheid zij opgemerkt dat mocht de Europese Commissie na herbeoordeling toch tot de conclusie komen dat sprake is van (on)verenigbare staatssteun, de Staat gedwongen kan zijn (een deel van) de ontvangen steun en/of de rente daarover terug te vorderen van de natuurbeschermingsorganisaties hetgeen materiële gevolgen kan hebben voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties. Welk besluit de Europese Commissie zal nemen, zal eerst echter moeten worden afgewacht. We blijven ons verder graag richten op onze relatie en samenwerking met particuliere natuureigenaren, die Natuurmonumenten van grote waarde vindt en met wie wij in grote mate belangen delen, ook ten aanzien van toekomstig natuurbeheer.

De Terreinbeherende Organisaties ('TBO's') en de VGG blijven in gesprek om te verkennen of er mogelijkheden zijn om de inmiddels langlopende zaak in der minne te

beslechten. (Ook) bij een minnelijke regeling dient rekening te worden gehouden met materiële gevolgen voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties.

3.6 Duurzaamheid

Natuurmonumenten heeft zich tot doel gesteld om in 2040 klimaatneutraal te zijn. In een strategisch plan is beschreven welke stappen we als organisatie zetten om dit doel te behalen.

Eerst willen we inzetten op verduurzaming van het inkoopbeleid, het wagenpark en machines, schonere brandstoffen gebruiken en onze gebouwen verduurzamen. Naast deze technische maatregelen maken we duurzame keuzes in het dagelijks werk. We werken vaker thuis, vergaderen vaker online en kiezen voor de fiets en openbaar vervoer waar en wanneer dat kan.

In 2022 heeft Natuurmonumenten de audit in het kader van de CO₂-prestatieladder weer met goed gevolg doorlopen.

Natuurmonumenten volgt de ontwikkelingen met betrekking tot de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) richtlijn om haar rapportage over duurzaamheidsbeleid en ESG prestaties (Environmental, Social, Governance) verder vorm te geven.

Vervoermiddelen

We zetten de verduurzaming van ons wagenpark en ons materieel onverminderd voort. Voor auto's die alleen bedoeld zijn om te rijden over de weg is een elektrische auto de norm. Voor functionele dienstauto's die ook in de gebieden moeten kunnen rijden, kijken we kritisch naar de combinatie van functionaliteit, duurzaamheid en

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

kosten. Helaas zijn er op dit moment nog onvoldoende duurzame alternatieven. We monitoren blijvend de markt voor nieuwe voertuigen die ons op een duurzame manier kunnen ondersteunen bij ons werk. Voor de inkoop van HVO 100 (synthetische brandstof uit reststromen) is een tender voorbereid. De overstap naar deze brandstof zien wij als duurzame tussenstap in de transitie naar een volledig uitstootvrij wagenpark in de toekomst.

Gebouwen

Het gebruik van onze gebouwen maakt maar een beperkt deel uit van onze totale voetafdruk. Dit komt vooral door het feit dat we groene stroom en groen gas gebruiken in alle gebouwen die we zelf gebruiken. Het gaat hierbij om 100 procent Nederlandse windstroom van zee, aangevuld met stroom van onze eigen zonnepanelen waarmee we steeds meer energie zelf opwekken.

De laatste gebouwen die we in eigen gebruik hebben en nu nog verwarmd worden met propaan, zetten we voor 2025 over naar een duurzamere verwarmingsinstallatie. In 2022 zijn al onze kantoorgebouwen groter dan 100m² voorzien van een energielabel (m.u.v. monumenten). Op 1 januari 2023 moesten al deze gebouwen zonder monumenten-status van minimaal deze grootte voorzien zijn van energielabel C. Alle kantoren voldoen aan deze eis.

Bij al onze renovaties passen we de grootst mogelijke isolatiewaarden toe en doen we dit met materialen die een zo laag mogelijke impact hebben op het milieu.

CO₂-voetafdruk

De CO₂-voetafdruk van Natuurmonumenten wordt bepaald door het optellen van de CO₂-uitstoot van al het energiegebruik, gebruikte brandstoffen en dienstreizen.

Van deze onderdelen wordt het verbruik vermenigvuldigd met de daarvoor geldende CO₂-emissiefactor. In de infographic 'Klimaat' is te zien dat onze uitstoot is gedaald naar 2.229 ton CO₂ per jaar. De afname is vooral toe te schrijven aan een lager gasverbruik in onze kantoren en verminderd verbruik van diesel in onze boten naar de Marker Wadden waar we gebruik maken van de ingestelde veerdienst waardoor er minder apart gevaren wordt. Toenames in uitstoot zien we bij de kilometers die worden gereden door medewerkers. In de afgelopen jaren had corona een groot effect op onze mobiliteit. Dat valt nu weg. Positief is dat er nog steeds een flinke afname in kilometers te zien is ten opzichte van 2019.

Loterijen dragen jaarlijks meer dan 800 miljoen bij aan de samenleving.

Nederland heeft een degelijk loterijstelsel en dat resulteert in een meer dan royale afdracht aan goede doelen, cultuur en sport. Meer dan 230 goede doelen worden, via loterijen, gesteund en maken grote idealen én kleinschalige initiatieven werkelijkheid. Loterijgelden komen terecht tot in de haarvaten van de samenleving. Meer dan 800 miljoen kan jaarlijks ingezet worden voor het maatschappelijk belang!

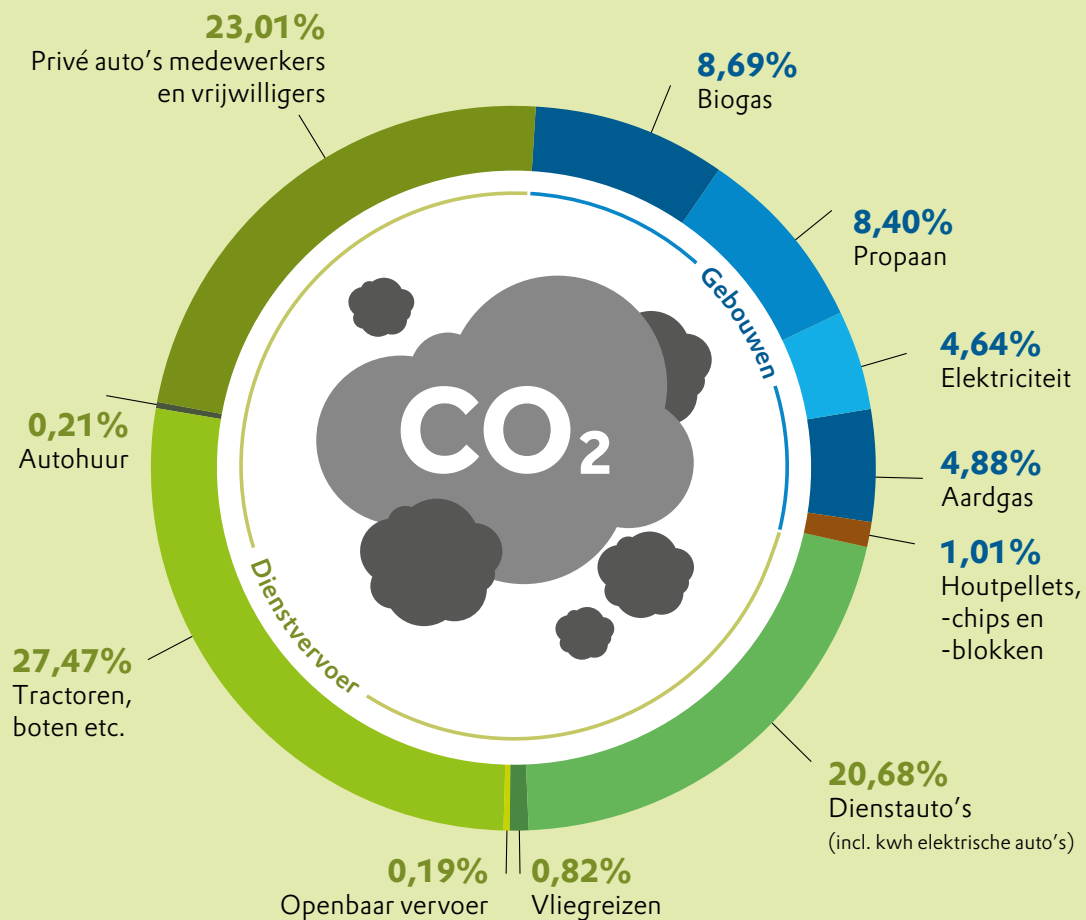
Dit is een stelsel waar we trots op mogen zijn. Natuurmonumenten maakt zich hard voor het behoud en verdere ontwikkeling van het loterijstelsel, zodanig dat het maatschappelijk belang optimaal geborgd en versterkt wordt. Loterijgeld is immers goud waard voor de samenleving.

Natuurmonumenten wordt gesteund door de Nationale Postcode Loterij sinds 1990. Dankzij deze steun kunnen wij jaarlijks investeren in behoud en ontwikkeling van het Nederlands landschap – en konden wij een start maken met grote projecten zoals Marker Wadden en bijvoorbeeld gebieden toegankelijk maken voor mensen met een beperking. Wij zijn de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij dankbaar voor hun voortdurende steun.

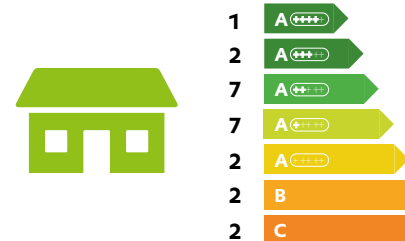
KLIMAAT

Klimaatvoetafdruk bedrijfsvoering:
2.229 ton CO₂ ↓ 0,22%
2.234 in 2021

* Betreft alleen eigen energiecontract.

Energie label kantoorgebouwen

Vervoer

20
elektrisch

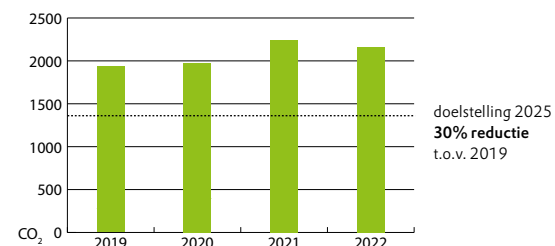

4
hybride

125
fossiel
78 diesel
44 benzine
3 aardgas

Klimaatvoetafdruk

3.7 Beleggingen en duurzaam beleggingsbeleid

Beleggingsbeleid

Natuurmonumenten heeft haar beleggingsbeleid vastgelegd in een beleggingsstatuut. Het hoofddoel van het beleggingsbeleid is het leveren van een bijdrage aan de dekking van exploitatiekosten, waarbij we streven naar een optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risicoprofiel. Natuurmonumenten streeft ernaar de beleggingsportefeuille op een duurzame en maatschappelijk verantwoorde wijze te beleggen.

Het beleggingsbeleid is mede gebaseerd op een ALM-studie (Asset Liability Management) uitgevoerd in 2021. Het doel van een dergelijke studie is om te bepalen welk beleggingsbeleid het beste aansluit bij de benodigde financiering van de kernactiviteiten op korte en lange termijn. De bestuurscommissie Financiën & Audit bespreekt jaarlijks in hoeverre de geactualiseerde meerjarenverkenning aanleiding geeft tot bijstelling van dit beleggingsbeleid. Deze commissie evalueert tenminste eens in de drie jaar het beleggingsstatuut en de beleggingsstrategie en kan ten behoeve daarvan een ALM-studie laten uitvoeren.

Natuurmonumenten heeft het beleggingsbeleid mede uit functiescheiding gedeeltelijk uitbesteed aan gerenommeerde externe partijen. Robeco is al meerdere jaren de beheerder van de aandelenportefeuille, terwijl verschillende delen van de obligatieportefeuille zijn toevertrouwd aan specialistische beheerders zoals NN Investment Partners (NNIP), Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden (FMO), Aegon Asset

Management en Robeco. Bank ten Cate & Cie adviseert Natuurmonumenten over alle aspecten van het vermogensbeheer.

De strategische beleggingsmix bestaat uit

- 35% wereldwijde aandelen
- 65% vastrentende waarden onderverdeeld in:
 - 10% Europese bedrijfsobligaties
 - 10% Inflation Linked bonds
 - 10% Nederlandse hypotheekleningen
 - 30% Liquide krediet
 - 5% Directe bedrijfsleningen

Daarnaast bestaat de mogelijkheid om een gedeelte van de portefeuille op bankdeposito's te plaatsen. De beleggingen in staats- en bedrijfsobligaties vinden uitsluitend plaats in euro's. Bij aandelenbeleggingen in andere valuta's dan de euro en bij vastrentende beleggingen waarvan valutarisico een wezenlijk onderdeel is van de beleggingspropositie worden de valutarisico's niet afgedekt. Het gebruik van financiële derivaten zoals opties en futures is niet toegestaan. De vermogensbeheerders letten bij hun selectie op het milieubeleid, governance en de sociale aspecten van de beleggingen.

Duurzaamheid van de beleggingsportefeuille

Ook in 2022 heeft Natuurmonumenten ernaar gestreefd om een goed beleggingsresultaat te koppelen aan een onverminderde ambitie tot verdere verduurzaming van zowel de aandelen- als de obligatieportefeuille.

Begin 2022 is gekeken op welke wijze de aandelenportefeuille nog beter kan aansluiten bij de overtuigingen waar Natuurmonumenten voor staat en zijn de

duurzaamheidscriteria van de portefeuille verder aangescherpt. Als gevolg hiervan is de aandelenportefeuille op twee punten aangepast. Het mandaat is in lijn gebracht met het klimaatakkoord van Parijs en er is additioneel beleid gemaakt dat is gebaseerd op de United Nations Sustainable Development Goals (UN SDG's).

Concreet worden alle bedrijven uitgesloten die de meest negatieve score behalen op één of meerdere SDG's. Voor SDG 7 (betaalbare en schone energie) en SDG 13 (klimaat actie), die beiden nauw aansluiten bij de missie van Natuurmonumenten, geldt dat er niet mag worden belegd in bedrijven met een negatieve score op deze SDG's, ook niet als de score slechts licht negatief is. Door deze strengere duurzaamheidseisen alsmede de introductie van deze SDG criteria is beleggen in veruit de meeste bedrijven die betrokken zijn bij de productie van fossiele energie niet toegestaan.

We beleggen ook de bedrijfsobligatieportefeuille duurzaam. De portefeuille van directe leningen via NNIP/FMO heeft tevens bijgedragen aan het duurzaamheidsprofiel van de totale portefeuille. FMO helpt de afnemers van de leningen via een combinatie van strikte voorwaarden en actief advies om doelstellingen op gebied van milieu, sociale doelen en governance te realiseren. Het mitigeren van klimaatverandering en stimuleren van werkgelegenheid in opkomende landen zijn de belangrijkste impact doelstellingen die FMO nastreeft.

In 2023 gaan we na welke stappen we kunnen ondernemen om de beleggingsportefeuille nog verder te kunnen verduurzamen en blijven we in gesprek met onze bankrelaties inzake hun duurzaamheidsbeleid.

De beleggingsportefeuille

Het afgelopen jaar was een bijzonder uitdagend jaar voor financiële markten. De inflatie, die in 2021 al fors opliep vanwege de steunpakketten in de COVID-pandemie en de door de pandemie veroorzaakte verstoringen van de voorraadketens, kreeg in 2022 een nieuwe impuls door de gevolgen van de oorlog in Oekraïne op het aanbod van energie en voeding.

De beleggingsportefeuille van Natuurmonumenten behaalde in 2022 een rendement van -9,6%. Hoewel dit een stevig verlies is, is dit beter dan de -11,1% die de strategische benchmark laat zien, die representatief is voor het langetermijnbeleid. Een belangrijke reden hiervoor is dat er bewust is gekozen om de liquide kredietportefeuille in een rustig tempo en stapsgewijs op te bouwen. De gelden die benodigd zijn voor de opbouw van deze portefeuille zijn vroeg in 2022 vrijgemaakt door verkoop van bedrijfsobligaties en aandelen en zijn vervolgens cash aangehouden. Dit heeft bijgedragen aan het dempen van het negatieve rendement in 2022.

Van de gelden die in 2022 zijn vrijgemaakt door verkoop van bedrijfsobligaties en aandelen wordt per ultimo jaar 2022 nog ruim €28 miljoen liquide aangehouden. In 2023 kan verdere invulling gegeven worden aan het uitbreiden van de liquide kredietportefeuille.

De beleggingsportefeuille van Natuurmonumenten behaalde in 2022 een negatief beleggingsresultaat van €21,1 miljoen na aftrek van kosten. Het beleggingsresultaat is negatief door waardedaling binnen alle beleggingscategorieën als gevolg van lagere beurskoersen bij aandelen en stijgende rente bij obligaties.

Het tegenvallende beleggingsresultaat in 2022 staat in schril contrast met het beursjaar 2021 dat zeer positief uitviel. Het huidige beleggingsresultaat leidt tot een negatief netto resultaat in 2022.

3.8 Faunabeheer

Natuurmonumenten biedt een thuis aan vele soorten dieren. Soms leidt de aanwezigheid van bepaalde soorten tot overlast, onveiligheid of schade, bij de burens, maar ook in onze eigen terreinen. Deze situaties proberen we zoveel mogelijk te voorkomen, in eerste instantie door de inzet van niet-dodelijke middelen. Pas als deze maatregelen onvoldoende werken, passen we afschot of andere middelen toe. Dat doen we na een zorgvuldige afweging en in samenwerking met andere belanghebbenden. In de gebieden van Natuurmonumenten zijn in 2022 de volgende aantallen dieren gedood in het kader van faunabeheer: 76 wilde zwijnen, 185 reeën, 167 damherten, 241 edelherten, 44 vossen en 1.573 ganzen.

3.9 Investeren in een fitte bedrijfsvoering

Ook in 2022 hebben we stappen gezet om de bedrijfsvoering in het verslagjaar en naar de toekomst te versterken. Een belangrijke basis voor verdere verbeteringen in de bedrijfsvoering ligt in een goed functionerend financieel beheerssysteem. Het vorige systeem was sterk verouderd en in 2021 is daarom gestart met een complex en arbeidsintensief implementatieproject van een nieuw ERP-pakket (Enterprise Resource Planning). Er is in 2022 hard gewerkt aan de implementatie van het nieuwe systeem

voor de financiële administratie en projectmanagement. Het project is eind 2022 succesvol afgerond en op 1 januari 2023 heeft de 'livegang' naar het nieuwe systeem plaatsgevonden. Dit zal de organisatie in staat stellen om efficiënter en effectiever samen gaan werken en tijdige en inzichtelijke managementinformatie beschikbaar te maken voor een grotere groep gebruikers.

Na de twee jaren waarin corona een belangrijke rol speelde, was 2022 het jaar waarin medewerkers elkaar weer fysiek konden treffen. Het nieuwe hoofdkantoor in Amersfoort, dat eind 2020 gereed was, is daardoor in 2022 pas eigenlijk goed in gebruik genomen. Het blijkt een toegankelijke en goed bereikbare ontmoetingsplek voor collega's te zijn. Het hybride werken is toegenomen en door de diverse ICT-mogelijkheden zijn we in staat om efficiënt en effectief samen te werken.

3.10 Human Resource Management

HR faciliteert de organisatie om zich zo goed mogelijk voor te bereiden op de grote opgaven, zonder de kerntaken van Natuurmonumenten uit het oog te verliezen. De HR-strategie blijft gericht op persoonlijk leiderschap als basis. HR ligt in de lijn en we zetten in op een flexibele, wendbare en slagvaardige organisatie.

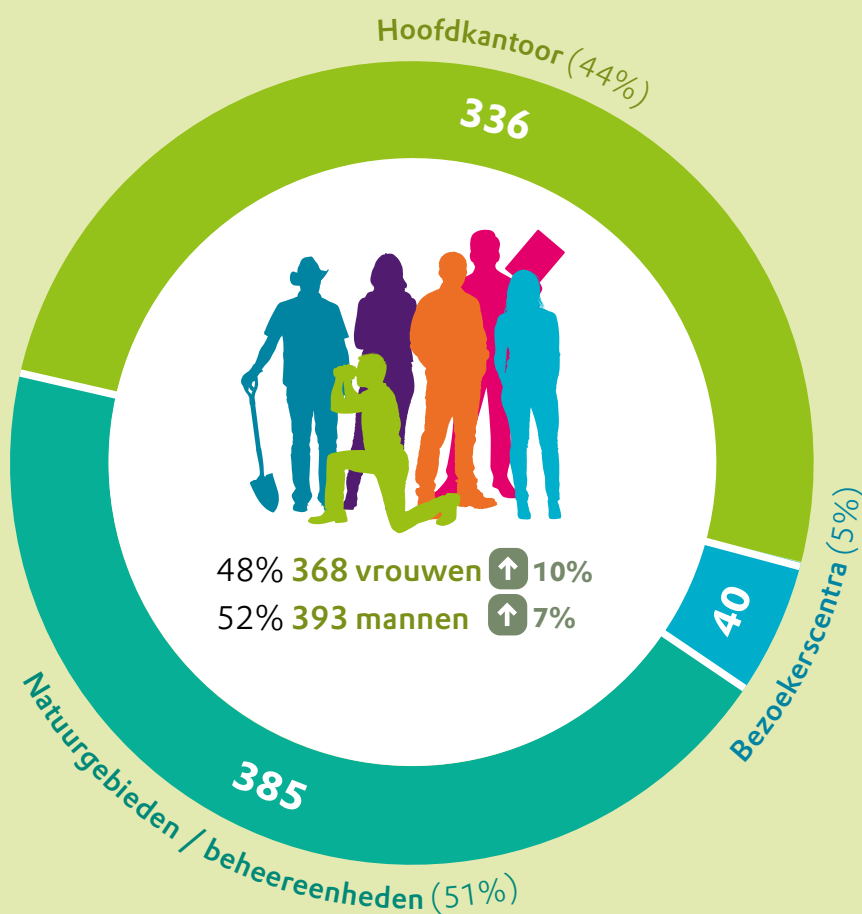
Diversiteit

De ambitie is om als werkorganisatie een afspiegeling te zijn van de samenleving, met de kracht van diversiteit in gedachten. Dit betekent: ánders werven, bewust worden van onbewuste vooroordelen en experimenteren met inclusiviteit. In 2022 hebben we ervoor gekozen om ons te focussen op leeftijdsopbouw: Natuurmonumenten heeft

MEDEWERKERS

751 medewerkers ↑ 7%
702 in 2021

32% full time | 68% part time
38% in 2021 | 62% in 2021

Arbeidscontract

82%
onbepaalde tijd
90% in 2021

18%
bepaalde tijd
10% in 2021

Ziekte verzuim

4,7%
4,4% in 2021

Gemiddelde leeftijd

46,9 jaar
48,3 in 2021

Leeftijdscategorie

	≤35 jaar	18,4%
	36 - 50 jaar	37,2%
	>50 jaar	44,4%

een relatief grote groep oudere medewerkers. In 2022 hebben we in onze werving meer kansen gecreëerd voor jongeren. Dat wierp zijn vruchten af. We zijn erin geslaagd veelvuldig jongeren aan te nemen.

Werkdruk

Onze grote ambities en bevlogenheid en tegelijkertijd de grote maatschappelijke ontwikkelingen creëren werkdruk. Dit dwingt ons om focus aan te brengen in ons werk, keuzes te maken en ruimte te houden voor onverwachte ontwikkelingen.

Groen College

De Natuurmonumenten Academie heeft speciaal voor vrijwilligers en de ledencommissies het Groen College gelanceerd. Het doel van het Groen College is om te inspireren en te informeren in de vorm van gratis online webinars. In elk college delen drie sprekers van voor- namelijk binnen de organisatie hun expertise en ervaringen met de vereniging. Het afgelopen jaar werden 5 Groen Colleges aangeboden over actuele onderwerpen als water, natuurbeheer, OERRR, stikstof en de wolf. De colleges werden met 150 tot 350 deelnemers per webinar goed bezocht en ontvingen veel waardering van de deelnemers.

Binden, boeien en sociale samenhang

Sociale samenhang ontstaat door synergie van schijnbaar losstaande momenten, waar medewerkers elkaar spreken, uitwisselen en delen. Een van die momenten is de Zeepkist. Deze digitale ontmoeting elke maandagochtend heeft een groei doorgemaakt van een teamgebonden naar een organisatiebreed uitwisselingsmoment, waar zo'n 200 medewerkers elkaar treffen. Ook de personeelsdag, dit jaar op onze icoon Marker Wadden,

is een voorbeeld van een ontmoeting waarbij sociale en vakinhoudelijke uitwisseling leidt tot het gevoel van 1 Natuurmonumenten. De leidinggevenden hebben in 2022 vier leidinggevendebijeenkomsten gehad, waarbij diverse onderwerpen en werkvormen de samenhang in deze groep hebben versterkt. Nieuw dit jaar zijn de kwartaaljournaals. Elk kwartaal zetten we medewerkers en hun werk centraal. We delen onze behaalde resultaten en onze trots.

Overige hoogtepunten 2022

- Het nieuwe mobiliteitsbeleid is vastgesteld, waarin de vergoedingen voor woon-werkverkeer, dienstreizen en thuiswerken vastliggen. De basis voor het beleid ligt vast in de vervoersvisie, waarin de ambitie staat om als organisatie kritisch te kijken naar de kilometers die we voor het werk reizen. Dat sluit aan bij de duurzaamheidsambities die wij hebben. Zo stimuleert Natuurmonumenten de keuze om wel of niet naar kantoor te reizen en zo plaatsonafhankelijk en activiteitsbewust te werken.
- De Taskforce Veilig Werken heeft geresulteerd in een verankering in de organisatie: een team met vijf veiligheidskundigen is van start gegaan om het veiligheidsbewustzijn bij vrijwilligers en medewerkers te vergroten.

3.11 Integriteit

Van Natuurmonumenten wordt verwacht dat we in alle opzichten integer handelen. Het integriteitsbeleid van Natuurmonumenten helpt om de juiste beslissingen te nemen en biedt medewerkers en vrijwilligers hiervoor handvatten.

Volgens plan zijn nieuwe stappen in gang gezet, die we nader toelichten:

1. Regelingen; We hebben een check gedaan of de huidige regelingen voldoende zijn om ongewenst gedrag te voorkomen en of de processen goed zijn.
2. Bewustwording; Er zijn gesprekken gevoerd met leidinggevenden over het belang van een open cultuur in alle teams.
3. Klachten; We hebben het aantal klachten en hoe mensen onze organisatiecultuur ervaren gemonitord.

Regelingen

De richtlijnen voor integer handelen zijn blijvend in ontwikkeling. In 2022 heeft een multidisciplinaire werkgroep de Gedragscode, IT Gedragscode en onderliggende documenten aangepast. De Gedragscode is een overkoepelend document en bevat de Klokkenluidersregeling, Klachtenregelingen en de Regeling Ongewenste omgangsvormen. De regels uit de IT Gedragscode zijn erop gericht om het gebruik van IT-middelen en informatie veilig, snel, betrouwbaar en beheersbaar te houden. In dit proces is nauw samengewerkt met de Ondernemingsraad en zijn de vertrouwenspersonen geconsulteerd.

Bewustwording

Van belang is dat onze gedragscode voldoende bekend, actueel en toegankelijk is, en ook dat medewerkers begrijpen wat Natuurmonumenten verstaat onder een veilig werkklimaat. In 2022 is aan de hand van de casussen die zich hebben voorgedaan met grote regelmaat aandacht gegeven aan sociale veiligheid. Enerzijds specifiek met de groep leidinggevenden tijdens de leidinggevendebijeenkomsten. Anderzijds door sociale veiligheid als vast onderdeel op te nemen in de teamoverleggen. Ook

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

is zorg besteed aan een communicatietraject naar de medewerkers. Een van de uitingen is de poster 'Een veilige omgeving voor iedereen', die in alle beheereenheden goed zichtbaar is opgehangen. Deze poster maakt medewerkers bewust van het thema, geeft aan hoe ze kunnen reageren op iets dat niet klopt, en nog belangrijker, wat ze kunnen doen als ze zien dat zich ongewenste situaties voordoen. De wegwijzer 'Hoe te handelen bij ongewenste omgangsvormen' die aan elke team is uitgereikt, geeft aan welke stappen een medewerker kan zetten bij het ervaren of zien van een sociale onveilige situatie.

Klachtencommissie

We vinden het belangrijk dat alle medewerkers en vrijwilligers zich veilig voelen. Samen zorgen we hiervoor. En wanneer er toch een klacht binnen komt, willen we deze goed, secuur en accuraat opvolgen. Een grote verbetering

is doorgevoerd met het instellen van de vaste klachtencommissie voor ongewenste omgangsvormen. Waar voorheen de klachtencommissie werd samengesteld naar gelang de klacht, is er nu een vaste commissie. De klachtencommissie bestaat uit een externe, juridisch onderlegde voorzitter, en twee vertegenwoordigers namens de organisatie.

De directie hecht zeer aan een transparante en met waarborgen omklede klachtenprocedure. Daarnaast is het voor iedereen mogelijk om rechtstreeks contact te zoeken met elk directielid, als daar behoefte aan is.

Meldingen / schendingen

Natuurmonumenten vindt het belangrijk dat (vermoedens van) misstanden binnen de organisatie op een veilige, vertrouwelijke en adequate wijze gemeld kunnen worden. Een meldregeling draagt bij aan de kwaliteit van ons werk.

De meldregeling is te vinden op de website, waar ook een contactformulier voor het doen van meldingen staat.

Natuurmonumenten staat niet alleen in de aandacht voor sociale veiligheid. Met de wereldwijde 'me too'-publiciteit, afkomstig uit diverse maatschappelijke velden, is het taboe doorbroken en wordt er openlijker over het onderwerp gesproken. Dit heeft waarschijnlijk ook bij de medewerkers geleid tot meer bewustzijn rondom dit thema.

De meldingen die Natuurmonumenten in 2022 heeft ontvangen waren divers van aard en zijn op een goede manier afgehandeld. Er wordt jaarlijks - geanonimiseerd - gerapporteerd aan het bestuur en de ondernemingsraad.

Certificeringen

SNL (Subsidiestelsel Natuur en Landschap): Natuurmonumenten is gecertificeerd natuurbeheerder en voldoet aan de kwaliteitseisen (voor beheer, organisatie en administratie) die als voorwaarden voor de subsidie-regeling voor natuur- en landschapsbeheer (SNL) door de provincies zijn vastgesteld

FSC (Forest Stewardship Council): internationale certificering voor verantwoord bosbeheer gericht op zowel de bijzondere natuur- en cultuurwaarden van bossen, verkoop van hout dat vrijkomt bij beheer en veilig werken.

CO₂-prestatieladder: De CO₂-Prestatieladder is een duurzaamheidsinstrument dat organisaties helpt bij het reduceren van hun CO₂-uitstoot en de kosten die ze daarvoor moeten maken.

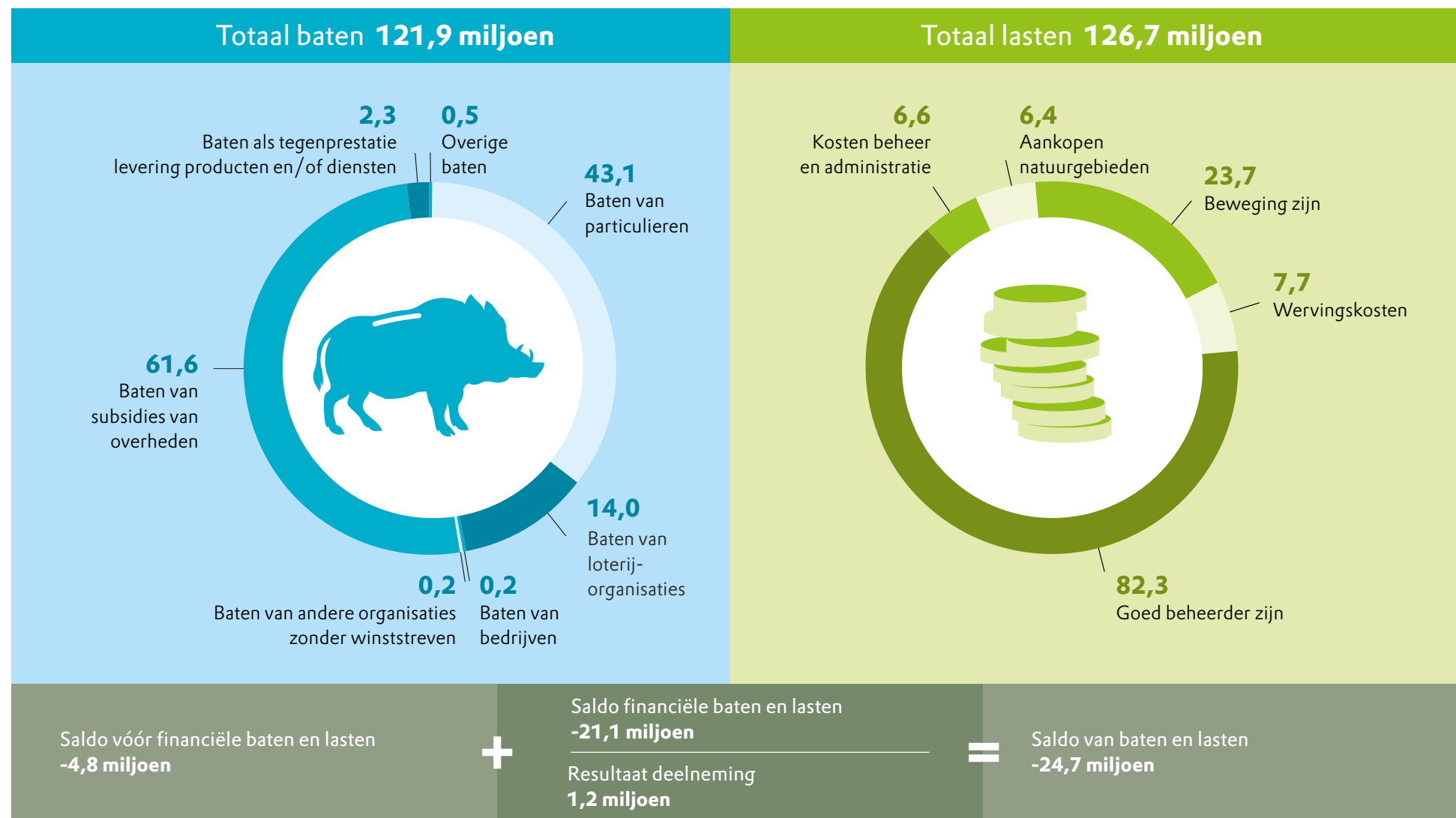
CBF-keurmerk: Het CBF (Centraal Bureau Fondsenwerving) toetst of goede doelen aan strenge kwaliteitseisen voldoen. Aan de 682 Erkende Goede Doelen kun je gerust geven. Dan weet je zeker dat jouw donatie daadwerkelijk bijdraagt aan een betere wereld. Het CBF levert ook een bijdrage aan een professionele en transparante goededoelensector.

POM status: Natuurmonumenten is erkend als Professionele organisatie voor monumentenbehoud (POM). Deze erkenning wordt toegekend aan organisaties die rijksmonumenten in eigendom hebben en als statutaire doelstelling – en in beleidsdocumenten – instandhouding van dit culturele erfgoed voldoende professioneel geborgd hebben op basis van criteria van het Ministerie van OC&W.

4 FINANCIËLE TERUG- EN VOORUITBLIK

4.1 Financiële samenvatting van de resultaten in 2022

Het netto resultaat per ultimo 2022 bedraagt €24,7 mln negatief. Dit wordt met name verklaard door het negatieve beleggingsresultaat in 2022 van €21,2 mln door waardedaling binnen alle beleggingscategorieën. Onderstaand is een samenvatting van de Staat van baten en lasten over het verslagjaar weergegeven.

In tegenstelling tot 2021 zijn de lasten in 2022 hoger dan de baten. Het saldo totale baten minus totale lasten resulteert in een negatief saldo van €4,8 miljoen. Na aftrek van de financiële baten en lasten en het resultaat deelneming resteert een negatief resultaat van €24,7 miljoen.

Ondanks dit resultaat in 2022 is het algemene beeld dat de vereniging over een gezonde financiële huishouding beschikt. De balanspositie is solide. Er is sprake van een gezond eigen vermogen uitgedrukt in fondsen en reserves, die ruim boven de vastgestelde hoogte van de continuïteitsreserve (€114,1 miljoen) blijven. Hierdoor is de continuïteit gegarandeerd. Dit is van belang omdat Natuurmonumenten over voldoende middelen moet kunnen beschikken om ook op de lange termijn haar activiteiten, zoals natuurbeheer en de zorg voor het cultureel erfgoed, uit te kunnen voeren.

Onze verwachting is dat Natuurmonumenten ook in de (nabije) toekomst voldoende kasstromen blijft genereren om aan haar verplichtingen te kunnen blijven voldoen. Voor een verdere toelichting op de ontwikkelingen van de balans en Staat van baten en lasten wordt verwezen naar het jaarverslag 2022 in hoofdstuk 5.

4.2 Financiële vooruitblik van Natuurmonumenten in de komende 3 jaar

Doelstellingen

Het meerjarenplan is opgebouwd op basis van de strategie van Natuurmonumenten. In 2019 is het huidige meerjarenplan vastgesteld: 'Nederland Natuurlijk!' waarbij in 2022 een viertal aanscherpingen zijn geformuleerd: we willen

klaar zijn voor de Gebiedsgerichte Aanpak, Natuurmonumenten verder brengen als beweging, aandacht besteden aan diversiteit en zorgen dat we beter in staat zijn om keuzes te maken. De begroting wordt jaarlijks herijkt op basis van nieuwe inzichten en realisatie van doelstellingen.

De komende decennia staan voor Natuurmonumenten in het teken van ecologisch en landschappelijk herstel van onze hele groene ruimte. Het is duidelijk geworden dat het voor een duurzame landbouw, aanpassing aan klimaatverandering en het behoud van een goed leefmilieu absoluut nodig is dat we de natuur niet uitschakelen maar juist inschakelen. Onze natuurreservaten zijn als schatkamers goud waard, maar de essentie is om in ons gehele landelijk gebied, in de landbouwgebieden en in de watergebieden, natuur de ruimte te geven om onze bondgenoot te zijn. Voor een grotere rijkdom aan plant- en diersoorten, voor afkoeling, ontspanning, productie van goed voedsel en bescherming tegen stijgend (zee)water. Als beweging van mensen met hart voor natuur, landschap en cultureel erfgoed gaat Natuurmonumenten daarin de komende jaren voorop.

Opstelling begroting

De huidige onzekere tijden vertalen zich door in de begroting voor 2023 en verder. Zo leidt de hoge inflatie tot hogere lasten, bijvoorbeeld op uitbesteed werk. Ook aan de batenkant zien we tegenvallers: de baten uit particuliere fondsenwerving zullen minder hard stijgen dan eerder verwacht. Naast deze begrote tegenvallers zijn ook de risico's in de begroting hoog: we zullen rekening moeten houden met de onzekerheden die we om ons heen zien en die een invloed kunnen hebben op deze begroting. Er is gekozen om een conservatieve en realistische begroting op te stellen.

De jaren 2024 en 2025 zijn opgenomen in de Meerjarenverkenning die in de zomer van 2022 door de Ledenraad is vastgesteld. Door extra projectinzet in het kader van Programma Natuur wijkt de begroting voor 2023 af van 2024 en 2025. Ook is sprake van extra inkomsten uit subsidie voor natuur- en landschapsbeheer. De verwachting is dat deze trend de komende jaren gaat doorzetten. We zullen deze nieuwe inzichten meenemen bij het opstellen van de Meerjarenverkenning 2024-2026.

4 FINANCIËLE TERUG- EN VOORUITBLIK

Begroting 2023 en financieel meerjarenplan 2024-2025

(x€1.000)		2023	2024	2025
Som van de baten		147,2	128,4	130,8
Rc	Besteed aan de doelstellingen	146,8	124,5	126,6
Rd	Wervingskosten	9,8	8,7	8,9
Re	Beheer en administratie	4,7	4,1	4,2
Som van de lasten		161,2	137,4	139,7
Saldo voor financiële baten en lasten		-14,0	-8,9	-8,9
Rf	Saldo financiële baten en lasten	6,9	6,8	6,8
Rg	Resultaat deelnemingen	1,1	1,1	1,7
Saldo van baten en lasten		-6,0	-1,0	-0,4

Toelichting baten

In 2023 zijn de baten hoger dan in 2022 vanwege met name baten uit projectsubsidies en extra subsidie inkomsten voor natuur- en landschapsbeheer. In 2023 is een extra ledenwervingsambitie opgenomen. Dit resulteert in extra wervingskosten die op termijn leiden tot een stijging van inkomsten uit baten van particulieren. Dit is in lijn met de doelstelling van de in 2019 vastgestelde Marketing & Communicatie strategie.

Toelichting lasten

De huidige hoge inflatie zal voor Natuurmonumenten ook leiden tot hogere lasten. Er is voor gekozen om de inflatiepercentages op te nemen zoals aangegeven door De Nederlandse Bank. Daarnaast is er structureel sprake van een stijging van de lasten als gevolg van onder meer CAO-loonstijgingen, een toename van het areaal, wijzigingen in beheertype en de inzet op projecten. De lasten besteed aan de doelstellingen zijn in 2023 fors hoger door met name de inzet op projecten in het kader van Programma Natuur. Deze hogere lasten worden voornamelijk gefinancierd uit hogere subsidie inkomsten en onttrekking uit fondsen en reserves. Daarnaast zijn de wervingskosten in 2023 hoger door de extra investering in fondsenwerving.

Toelichting saldo van baten lasten

De negatieve saldi van baten lasten zullen worden onttrokken aan de fondsen en reserves.

Opmaken verslag 2022

Voor informatie over de financiële resultaten, alsmede informatie over de juridische structuur en het bezoldigingsbeleid voor bestuurders en directie verwijzen wij u naar het financieel verslag.

Het verslag is opgemaakt op 12 april 2023.

FINANCIËEL VERSLAG

JAARVERSLAG

Natuurmonumenten

2022

5 JAARREKENING 2022 35

5.1 Balans per 31 december 2022	35
5.2 Staat van baten en lasten over het boekjaar 2022	37
5.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	39
5.4 Toelichting op de balans per 31 december 2022	42
5.5 Toelichting op de staat van baten en lasten over het boekjaar 2022	61
5.6 Overige toelichtingen	71
Gebeurtenissen na balansdatum	73
Overige gegevens 2022	76
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	77

BIJLAGEN 81

Samenstelling bestuur en nevenfuncties bestuursleden	82
Samenstelling directie en nevenfuncties directieleden	83

Financieel verslag over de periode 1 januari t/m 31 december 2022

5.1 Balans per 31 december 2022

Activa (x€1.000)		31-12-2022	31-12-2021
B1	Materiële vaste activa		
B1a	Natuurgebieden en opstallen	-	-
B1b	Ruilgronden	6.401	4.117
B1c	Niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar	5.530	4.225
B1d	Bedrijfsgebouwen, inventaris en machines	26.986	28.842
B1e	Vastgoedbeleggingen	-	-
		38.917	37.184
B2	Financiële vaste activa	843	1.262
B3	Vorraden	-	-
B4	Vorderingen	53.429	57.546
B5	Effecten en overige beleggingen	153.890	196.635
B6	Liquide middelen	44.831	29.351
	Totaal activa	291.910	321.978
B7	Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies		
	restant hoofdsom	174.291	185.047
	saldo lopende lening	1.246	1.282

5 JAARREKENING 2022

Passiva (x€1.000)		31-12-2022	31-12-2021
B8	Reserves en fondsen		
	Bestemmingsreserves		
B8a	Reserve als bron van inkomsten	172.176	197.718
B8b	Bestemmingsreserve invoeren meerjarenplan	-	101
B8c	Bestemmingsreserve aankopen natuurterreinen	28.008	25.733
B8d	Bestemmingsreserve nalatenschappen	260	260
B8e	Bestemmingsreserve ENCI groeve	642	895
B8f	Bestemmingsreserve Langcyclisch Beheer en Onderhoud	1.775	2.065
B8g	Bestemmingsreserve Natuurlijk Nederland	1.708	1.708
B8h	Bestemmingsreserve verzekering opstal	1.086	-
		205.655	228.480
B8	Fondsen		
B8h	Bestemmingsfondsen	15.453	17.373
		15.453	17.373
		221.108	245.853
B9	Voorzieningen		
B9b	Voorziening jubileumuitkeringen	304	325
		304	325
B10	Schulden		
B10a	Langlopende schulden	1.456	2.081
B10b	Kortlopende schulden	69.042	73.719
		70.498	75.800
	Totaal passiva	291.910	321.978
B11	Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies		
	restant hoofdsom	174.291	185.047
	saldo lopende lening	1.246	1.282

5.2 Staat van baten en lasten over het boekjaar 2022

Baten (x€1.000)		Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Ra1	Baten van particulieren	43.106	41.172	35.751
Ra2	Baten van bedrijven	167	93	524
Ra3	Baten van loterij instellingen	13.969	18.513	19.032
Ra4	Baten van subsidies van overheden	61.635	66.347	56.280
Ra5	Baten van andere organisaties zonder winststreven	203	670	732
Som van de geworven baten		119.080	126.795	112.319
Rb1	Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten	2.275	1.543	1.690
Rb2	Overige baten	572	1.250	5.155
Som van de baten		121.927	129.588	119.164
Lasten (x€1.000)				
Rc	Besteed aan de doelstellingen			
Rc1	Aankopen natuurgebieden	6.402	10.500	14.812
Rc2	Goed beheerder zijn	82.312	87.298	65.514
Rc3	Beweging zijn	23.748	26.690	20.181
		112.462	124.488	100.507
Rd	Wervingskosten			
Rd1	Kosten eigen fondsenwerving	7.434	7.842	7.122
Rd2	Kosten aandeel acties derden	14	104	101
Rd3	Kosten subsidies overheden	294	301	281
		7.742	8.247	7.504
Re	Beheer en administratie			
Re1	Kosten beheer en administratie	6.516	4.764	5.772
Som van de lasten		126.720	137.499	113.783
Saldo voor financiële baten en lasten		-4.794	-7.911	5.381
Rf	Saldo financiële baten en lasten	-21.127	5.474	22.176
		-25.920	-2.437	27.557
Rg	Resultaat deelnemingen	1.177	1.002	544
Saldo van baten en lasten		-24.743	-1.434	28.101

5 JAARREKENING 2022

Bestemming resultaat

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Toegevoegd/onttrokken aan			
Reserve als bron van inkomsten	-25.541	1.562	19.703
Bestemmingsreserve invoeren meerjarenplan	-101	-	-83
Bestemmingsreserve aankopen natuurterreinen	2.275	-2.500	2.741
Bestemmingsreserve nalatenschappen	-	-	-167
Bestemmingsreserve ENCI groeve	-253	-125	-174
Bestemmingsreserve Langcyclisch Beheer en Onderhoud	-290	-	-1.435
Bestemmingsreserve Natuurlijk Nederland	-	-	1.708
Bestemmingsreserve verzekering opstal	1.086	410	-
Bestemmingsfondsen	-1.920	-781	5.809
Totaal saldo	-24.743	-1.434	28.101

Na resultaatverdeling van €24,7 miljoen resteert een mutatie van de vrije reserve van €25,5 miljoen.
Dit saldo is onttrokken aan de Reserve als bron van inkomsten.

5.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

De jaarrekening van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland met KvK-nummer 40516730 te Amersfoort is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de stellige uitspraken van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, die uitgegeven zijn door de Raad voor de Jaarverslaggeving waaronder RJ 640 en RJ 650.

Geconsolideerde jaarrekening

Vereniging Natuurmonumenten staat aan het hoofd van een groep met de deelneming Houdstermaatschappij Natuurmonumenten B.V. met haar 100% deelnemingen in Nevenactiviteiten Natuurmonumenten B.V. en Natuurmonumenten Natuurbegraven B.V. en de 100% deelneming in Kasteel Eerde Exploitatie B.V. te Ommen.

De jaarrekening bevat geen geconsolideerde cijfers omdat de groepsdelen achterwege mogen blijven vanwege de verwaarloosbare betekenis van deze groepsdelen.

De minderheidsdeelnemingen Consortium Grensmaas B.V. te Heel (33%) en Buitenleven Vakanties B.V. te Deventer (25%) zijn niet meegeconsolideerd.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Ondanks dit resultaat in 2022 is het algemene beeld dat de vereniging over een gezonde financiële huishouding

beschikt. De balanspositie is solide. Er is sprake van een gezond eigen vermogen uitgedrukt in fondsen en reserves, die ruim boven de vastgestelde hoogte van de continuïteitsreserve (€114,1 miljoen) blijven. Hierdoor is de continuïteit gegarandeerd. Dit is van belang omdat Natuurmonumenten over voldoende middelen moet kunnen beschikken om ook op de lange termijn haar activiteiten, zoals natuurbeheer en de zorg voor het cultureel erfgoed, uit te kunnen voeren. Onze verwachting is dat Natuurmonumenten ook in de (nabije) toekomst voldoende kasstromen blijft genereren om aan haar verplichtingen te kunnen blijven voldoen.

Stelselwijzigingen

Stelselwijziging met betrekking tot de nalatenschappen

Met ingang van boekjaar 2021 worden de baten uit nalatenschappen verantwoord op het moment dat de akte van verdeling of de rekening en verantwoording in het betreffende verslagjaar is ontvangen. Dit is conform de RJ-uiting 2021-3: Verwerking baten uit nalatenschappen van de Raad voor de Jaarverslaggeving. In het resultaat van 2021 is een eenmalige negatieve herwaardering verantwoord van €4,6 miljoen.

Schattingswijziging waardering materiële vaste activa

Tot 1 januari 2021 werd over de activa niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar niet afgeschreven. Nieuwe inzichten hebben geleid tot het hanteren van een afschrijvingstermijn van 20 jaar voor deze activa en het hanteren van een restwaarde van nihil. Het effect met betrekking tot de huidige periode is verwerkt in de winst-en-verliesrekening; het effect op toekomstige perioden wordt verwerkt in de winst-en-verliesrekening van die toekomstige perioden. Het effect van deze schattingswijzigingen op het resultaat 2021 bedroeg circa €0,2 miljoen.

Waarderingsgrondslagen voor de balans

Alle activa en passiva zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij hieronder anders is vermeld.

B1a Natuurgebieden en opstallen

Gezien het bijzondere karakter van de activa natuurgebieden en daarop gelegen opstallen, worden verwervingen in het jaar van verwerving geheel afgeschreven naar nihil. Er is geen intentie om deze gebieden en opstallen in de toekomst af te stoten. Bovendien hebben de gebieden en opstallen in hun totaliteit geen of zelfs een negatieve opbrengstwaarde. Ook natuurgebieden en eventuele bijbehorende opstallen verkregen uit erfstellingen en legaten worden op nihil gewaardeerd.

B1b Ruilgronden

Deze worden gewaardeerd tegen de verkrijgingswaarde, onder aftrek van ontvangen subsidies en een voorziening voor waardedaling.

B1c Niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar

Deze worden gewaardeerd tegen de verkrijgingswaarde, onder aftrek van ontvangen subsidies, minus lineaire afschrijving naar tijdsgelang.

B1d Bedrijfsgebouwen, inventaris en machines

Deze worden gewaardeerd op aanschafwaarde minus lineaire afschrijving naar tijdsgelang en indien van toepassing met bijzondere waardevermindering. Verkregen subsidies worden direct in mindering gebracht op de aanschafwaarde van de investeringen. De bedrijfsgebouwen worden tussen tien en dertig jaar afgeschreven en inventarissen en machines worden in verschillende termijnen, variërend van drie t/m tien jaar afgeschreven.

Activa aangehouden voor verkoop

Vaste activa of groepen activa worden aangemerkt als 'aangehouden voor verkoop' indien het in hoge mate waarschijnlijk is dat de boekwaarde hoofdzakelijk via verkoop en niet via het voortgezette gebruik ervan wordt gerealiseerd. Deze voorwaarde is enkel vervuld als de verkoop zeer waarschijnlijk geacht wordt en als het actief (of de groep activa die wordt afgestoten) gereed is voor onmiddellijke verkoop in zijn huidige staat.

Activa aangehouden voor verkoop worden gewaardeerd tegen de boekwaarde, onder aftrek van de geschatte verkoopkosten, wanneer de reële waarde, verminderd met verkoopkosten, niet lager is dan de boekwaarde. Eventueel benodigde bijzondere waardeverminderingen worden ten laste van het resultaat verantwoord.

Op deze activa worden geen afschrijvingen meer verantwoord, zodra classificatie als activa aangehouden voor verkoop heeft plaatsgevonden. De verplichtingen die samenhangen met de activa aangehouden voor verkoop worden afzonderlijk weergegeven onder de voor verkoop aangehouden verplichtingen.

B1e Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen hebben betrekking op de gronden voor natuurbegraven en zijn bij eerste verwerking gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Vanwege de langlopende verplichting van beheer en onderhoud kennen de gronden voor natuurbegraven een identieke verwerking als de verwervingen van natuurterreinen en zijn derhalve direct afgewaardeerd.

B2 Financiële vaste activa

De deelnemingen waarin Vereniging Natuurmonumenten een meerderheidsbelang heeft, worden gewaardeerd volgens de vermogensmutatiemethode (netto-vermogenswaarde).

De minderheidsdeelnemingen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. De leningen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, onder aftrek van een voorziening voor mogelijke oninbaarheid.

B3 Voorraden

De voorraden zijn gewaardeerd tegen kostprijs onder aftrek van een voorziening voor incourantheid.

B4 Vorderingen

De vorderingen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Hierbij wordt, indien dit noodzakelijk is, een voorziening in mindering gebracht.

Nalatenschappen die belast zijn met vruchtgebruik, worden alleen verantwoord als de vruchtgebruiker op deze niet mag interen, vervreemden of beleggen.

B5 Effecten en overige beleggingen

De aandelen en obligaties worden gewaardeerd tegen de beurskoers per balansdatum. De gerealiseerde en ongerealiseerde waardeverschillen worden verantwoord in de staat van baten en lasten. Indien aan- en verkopen plaatsvinden binnen dezelfde categorie, is dit verantwoord als ongerealiseerd koersresultaat. De overige tegoeden bij banken bevatten liquide middelen die binnen het mandaat van de vermogensbeheerders kunnen worden aangehouden. Deze worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

B6 Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

B7 Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies

Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen ontvangen van de provincies jaarlijks subsidie voor het verwerven van natuurgebieden. Natuurmonumenten heeft van 2004 t/m 2010 leningen bij het Nationaal Groenfonds afgesloten ter financiering van deze subsidies. Dit op basis van een overeenkomst tussen Natuurmonumenten, de provincies, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en de Landschappen. Met het toewijzen van subsidies aan Natuurmonumenten en de Landschappen bepalen de provincies de bestemming van deze geleende gelden.

EZK voldoet voor Natuurmonumenten alle rente- en aflossingsverplichtingen op de leningen. Ook is vastgelegd dat de minister van EZK Natuurmonumenten vrijwaart van alle claims van derden. Gezien bovenstaande bepalingen worden de leningen en de daartegenover staande vordering op EZK voor rente en aflossing, wel afzonderlijk onderaan op de balans vermeld (aan de debetzijde en aan de creditzijde) maar niet in de balanstelling opgenomen. Sinds 2010 zijn er geen nieuwe leningen aangegaan vanwege de beëindiging van deze subsidieregeling.

B8 Reserves en fondsen

In de balans is een onderscheid gemaakt tussen de reserves en de fondsen.

De Reserve als bron van inkomsten is een reserve die ter vrije beschikking staat van Vereniging Natuurmonumenten. Indien een beperkte bestedingsmogelijkheid door Vereniging Natuurmonumenten is aangebracht, dan is het aldus afgezonderde deel aangeduid als bestemmings-reserve. Voor de fondsen geldt dat de beperkte bestedings-mogelijkheid is aangebracht door derden.

B9 Voorzieningen

Bij het vaststellen van de voorziening jubileumuitkeringen wordt rekening gehouden met de volgende elementen:

- de personeelsleden waarop de regeling van toepassing is;
- de geschatte kans dat personeel in aanmerking komt voor de uitkering;
- de leeftijden, de salarissen en de levenskansen van de in de berekening betrokken personeelsleden;
- de hoogte van de uitkeringen;
- een rentevoet van 3% voor de berekening van de contante waarde.

B10a Langlopende schulden

Hieronder worden de schulden opgenomen die een looptijd hebben van langer dan één jaar.

B10b Kortlopende schulden

De kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan één jaar.

B11 Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies

Zie hiervoor de toelichting onder B7.

Grondslagen voor de staat van baten en lasten

De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben.

Ra1 Baten van particulieren

Baten van particulieren worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd. De baten uit nalatenschappen worden verwerkt op het moment dat de akte van verdeling dan wel de rekening en verantwoording is ontvangen. Met ingang van boekjaar 2021 vindt waardering plaats volgens uiting 2021-3 van de Raad van de Jaarverslaggeving.

Ra3 Baten van loterijorganisaties

Baten van loterijorganisaties worden verwerkt in het jaar waarin de bate is ontvangen, definitief is toegezegd of waarin zekerheid is verkregen over de besteding van de ontvangen gelden.

Ra4 Baten van subsidies van overheden

Subsidiebaten voor verwervingen en projecten en de daarmee samenhangende lasten worden verantwoord naar rato van de voortgang. De voortgang van het project of de verwerving wordt bepaald aan de hand van de hiervoor gemaakte kosten. De ontvangen overheidssubsidies voor de exploitatie en beheer natuurterreinen worden nagenoeg in alle gevallen vastgesteld voor periodes van zes jaar. Deze subsidies worden elk kalenderjaar voor 1/6 in de staat van baten en lasten verwerkt waarbij rekening wordt gehouden met indexatie.

Rc Besteed aan de doelstellingen

Vereniging Natuurmonumenten heeft als doel het veiligstellen van de natuur in Nederland in al haar verschijningsvormen. Dit doen we door:

- aankopen van natuurgebieden;
- goed beheerder zijn;
- beweging zijn.

Rd Wervingskosten

Deze post bestaat grotendeels uit Kosten eigen fondsen-werving (Rd1). Deze post is opgebouwd uit kosten voor ledenwerving en fondsenwervende acties.

Pensioenlasten

De in de verslagperiode verwerkte pensioenlast is gelijk aan de over die periode aan het pensioen-fonds verschuldigde pensioenpremies (toegezegde bijdrageregeling).

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode.

5.4 Toelichting op de balans per 31 december 2022

B1a Natuurgebieden en opstallen

Zoals in de grondslagen is vermeld, worden de natuurgebieden en bijbehorende opstallen, gezien het bijzondere karakter, op nihil gewaardeerd.

(x€1.000)	2022	2021
Boekwaarde per 1-1	-	-
Verwervingskosten natuurterreinen en opstallen	6.402	14.811
Af: subsidies voor verwervingen	-2.065	-7.681
niet gesubsidieerd deel ten laste van boekjaar	-4.337	-7.130
Boekwaarde per 31-12	-	-

De verwervingskosten van natuurgebieden en opstallen bedroegen €6,4 miljoen. Hiervan is €2,1 miljoen gefinancierd vanuit subsidies verwervingen; het resterende bedrag van €4,3 miljoen is gefinancierd door specifieke ontvangen giften en donaties, doorbelastingen aan derden en diverse bestemmingsfondsen- en reserves.

B1b Ruilgronden

(x€1.000)	2022	2021
Boekwaarde per 1-1	4.117	5.246
Bij: aanschaf uit te ruilen gronden	2.980	930
Herrubricering niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar	-	-938
Herrubricering Natuurgebieden	-	-932
Af: verkocht/geruild	-696	-189
Boekwaarde per 31-12	6.401	4.117
Aanschaffingswaarde	6.401	4.117
Af: voorziening	-	-
Boekwaarde per 31-12	6.401	4.117

Natuurmonumenten heeft gronden in bezit die kunnen worden geruild met te verwerven natuurgebieden binnen het Natuur Netwerk Nederland. De verwerving van die natuurgebieden kan daardoor worden bespoedigd. Met het oog hierop zijn gronden aangekocht. Deze ruilgronden liggen veelal buiten het Natuur Netwerk. Het tempo van uitruilen is afhankelijk van de grondmarkt en van landinrichtingsprocessen.

B1c Niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar

(x€1.000)	2022	2021
Boekwaarde per 1-1	4.225	1.743
Af/bij: mutatie voorziening	-	-125
Bij: aankopen	2.325	1.985
Afschrijving verkochte percelen	44	
Herrubricering Ruilgronden	-	938
Af: afschrijvingen	-184	-160
verkocht/geruild	-880	-156
Boekwaarde per 31-12	5.530	4.225
Aanschaffingswaarde	5.830	4.350
Af: afschrijvingen	-300	-125
Boekwaarde per 31-12	5.530	4.225

Onder deze post zijn gebouwen opgenomen die zijn aangekocht met de intentie om deze op korte termijn weer te verkopen.

B1d Bedrijfsgebouwen, inventaris en machines

(x€1.000)	2022	2021
Boekwaarde per 1-1	28.842	30.592
Bij: investeringen	1.946	2.591
Af: desinvesteringen	-20	-171
afschrijvingen	-3.782	-4.170
Boekwaarde per 31-12	26.986	28.842
Aanschaffingswaarde	62.786	63.165
Af: afschrijvingen	-35.800	-34.323
Boekwaarde per 31-12	26.986	28.842

De investeringen bedroegen €1,9 miljoen. In 2022 investeerde Natuurmonumenten, na aftrek van de betreffende subsidies, voor €0,4 miljoen in bedrijfsgebouwen. Daarnaast is geïnvesteerd in inventarissen en ICT systemen voor €0,9 miljoen en in machines en installaties voor €0,6 miljoen. De desinvesteringen betreffen voornamelijk buiten gebruikstellingen van machines.

De totale boekwaarde van de bedrijfsgebouwen, inventaris en machines is te splitsen in €22,1 miljoen bedrijfsgebouwen, €2,1 miljoen inventarissen en ICT systemen en €2,8 miljoen machines en installaties.

De post bedrijfsgebouwen en inventaris bestaat deels uit activa ten behoeve van de doelstellingen (bijvoorbeeld bezoekerscentra) en deels ten behoeve van de bedrijfsvoering (bijvoorbeeld beheerkantoren). De ICT systemen zijn voor de bedrijfsvoering en de machines en installaties worden aangewend voor de doelstellingen.

B1e Vastgoedbeleggingen

(x€1.000)	2022	2021
Boekwaarde per 1-1	-	146
Bij: aanschaffingen	95	2.687
Af: afschrijvingen	-95	-2.833
Boekwaarde per 31-12	-	-

De post Vastgoedbeleggingen heeft betrekking op gronden voor natuurbegraven en is gewaardeerd tegen historische kostprijs. Deze zijn bij eerste verwerking gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Vanwege de langlopende verplichting van beheer en onderhoud kennen de gronden voor natuurbegraven een identieke verwerking als de verwervingen van natuurterreinen en zijn derhalve direct afgewaardeerd.

B2 Financiële vaste activa

(x€1.000)	2022	2021
Deelnemingen in groepsmaatschappijen	554	430
Overige deelnemingen	117	172
Subsidies verwervingen	94	571
Leningen	78	89
Boekwaarde per 31-12	843	1.262

De post Deelnemingen in groepsmaatschappijen betreft de 100% deelneming in Houdstermaatschappij Natuurmonumenten B.V. te Amersfoort en de 100% deelneming in Kasteel Eerde Exploitatie B.V. te Ommen. Het verloop van de deelnemingen in groepsmaatschappijen is als volgt:

(x€1.000)	2022	2021
Stand per 01-01	430	-114
Mutatie deelnemingswaarde	-1.053	135
Resultaat deelneming	1.177	409
Boekwaarde per 31-12	554	430

De post Overige deelnemingen bestaat uit de 33% deelneming in Consortium Grensmaas B.V. te Heel, de 25% deelneming in en Buitenleven Vakanties B.V. te Deventer.

5 JAARREKENING 2022

B3 Voorraden

Sinds 2021 zijn geen voorraden meer aanwezig.

B4 Vorderingen

(x€1.000)	2022	2021
Subsidies exploitatie	19.985	19.399
Subsidies verwervingen	7.385	10.220
Subsidies projecten	18.244	19.350
Debiteuren	2.649	2.055
Nalatenschappen	854	2.377
Rekeningen-courant deelnemingen	1.747	1.405
Obligatierente	36	30
Overige vorderingen	1.171	702
Overlopende activa	1.358	2.008
Boekwaarde per 31-12	53.429	57.546

Van de vorderingen Nalatenschappen heeft €0,2 miljoen betrekking op nalatenschappen die belast zijn met vruchtgebruik. Deze nalatenschappen hebben een looptijd langer dan 1 jaar.

De vordering Subsidies exploitatie betreft de subsidie voor 2022 die op basis van de meerjarige beschikkingen over 2022 achteraf zullen worden ontvangen. In 2022 loopt de beschikkingsperiode van 6 jaar af en is de in het verleden opgebouwde voorziening toereikend om onzekerheden rondom de definitieve vaststelling van de subsidiebeschikking te dekken. In tegenstelling tot vorig jaar heeft in 2022 geen extra dotatie plaatsgevonden aan deze voorziening.

De vorderingen Subsidies verwervingen en Subsidies projecten bevatten de betreffende subsidies minus de ontvangen voorschotten daarop.

B5 Effecten en overige beleggingen

(x€1.000)	2022	2021
Aandelen:		
- Ter beurze genoteerd	61.866	87.319
- Niet ter beurze genoteerd	225	222
	62.091	87.541
Bedrijfsobligaties	22.083	59.905
Staatsobligaties	18.295	20.048
Liquide krediet	29.953	
Directe bedrijfsleningen	4.686	6.106
Hypotheekfondsen	16.291	19.777
Totaal effecten	153.399	193.377
Overige tegoeden bij banken	491	3.244
Overige beleggingen	-	14
Totaal overige beleggingen	491	3.258
Totaal beleggingen	153.890	196.635

In de Asset Liability Management studie uit 2021 is gekozen om het strategisch beleggingsbeleid te wijzigen. Vanaf het najaar 2021 hebben diverse verkooptranches plaatsgevonden binnen de categorieën aandelen en obligaties. De balanspositie ligt per december 2022 € 42,7 miljoen lager dan per ultimo 2021. Deze afname wordt met name verklaard door het negatieve koersresultaat van € 21,1 miljoen als gevolg van de macro-economische situatie, de mutaties in aan-en verkopen binnen de beleggingsportefeuille ter waarde van € 18,5 miljoen en het saldo overige beleggingen a € 2,8 miljoen. Uit vrijgekomen gelden is € 30 miljoen aangewend voor aankopen Liquide krediet.

Verloopoverzicht 2022 per categorie

(x€1.000)	Aandelen	Bedrijfs obligaties	Staats obligaties	Liquide krediet	Directe bedrijfsleningen	Hypotheken	Totaal effecten
Stand 01-01	87.541	59.905	20.048	-	6.106	19.777	193.377
Aankopen -/- verkopen	-16.000	-31.000	-	30.000	-1.457	-	-18.457
Bij/af: koersresultaten	-9.449	-6.822	-1.753	-47	37	-3.487	-21.521
Stand 31-12	62.092	22.083	18.295	29.953	4.686	16.290	153.399
Stand 31-12 in %	20,2%	7,2%	6,0%	9,7%	1,5%	5,3%	100,0%
(stand 01-01 in %)	45,3%	31,0%	10,4%	0,0%	3,2%	10,2%	100,0%

B6 Liquide middelen

Het saldo van liquiditeiten bedraagt €44,8 miljoen per ultimo december 2022 waarvan €36,1 miljoen geclassificeerd als vrij te besteden. Van de liquide middelen staat een bedrag van €8,7 miljoen niet ter vrije beschikking.

Dit heeft betrekking op de verwervingssubsidie voor gronden aan de Maas en de Markerwadden die is gestald bij het Nationaal Groenfonds.

B7 Ministerie EZK inzake lening aankoopsubsidies

Een toelichting op deze post is opgenomen onder paragraaf 5.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

B8a Reserve als bron van inkomsten

(x€1.000)	2022	2021
Saldo per 1-1	197.718	178.004
Bestuursbesluiten vorming bestemmingsreserves	-	-1.709
Bestedingen minus toevoegingen bestemmingsreserve nalatenschappen	-	167
Bestedingen minus toevoegingen bestemmingsreserves	-2.717	-1.049
Bestedingen minus toevoegingen bestemmingsfondsen	1.920	-5.808
Resultaat boekjaar	-24.743	28.113
	-25.541	21.423
Beschikbaar per 31-12	172.176	197.718

Beschermen van natuur in Nederland kost geld, nu en later. Om te kunnen garanderen dat Natuurmonumenten haar natuurgebieden ook in de verre toekomst behoudt en beschermt, is een inkomstenbron nodig die een deel van de jaarlijkse exploitatiekosten dekt. Hiervoor gebruikt Natuurmonumenten het jaarlijkse rendement op de beleggingen.

De Reserve als bron van inkomsten wordt gevormd door toevoeging en/ of onttrekking van het resultaat en toevoegingen en/ of onttrekkingen uit de fondsen en reserves. De reserve is een buffer voor jaren met mogelijk tegenvallende inkomsten en stelt Natuurmonumenten in staat vast te houden aan natuur- bescherming als kern-doelstelling. Alleen met een reserve kunnen we het

beheren en behouden van natuur ook voor volgende generaties garanderen. Als gevolg van deze lange termijn-doelstelling is er voor gekozen om, naast de Reserve als bron van inkomsten, geen afzonderlijke continuïteits-reserve (CBF-definitie) in de balans op te nemen. De in de Reserve als bron van inkomsten opgenomen continuïteits-reserve bedraagt €114,1 miljoen.

B8 Bestemmingsreserves

(x€1.000)	2022	2021
Beschikbaar per 1-1	30.763	28.172
Bij: toevoegingen	4.106	4.988
Af: bestedingen	-1.389	-2.398
Beschikbaar per 31-12	33.480	30.763

Het saldo van de bestemmingsreserves muteert gedurende het jaar door bestedingen van en toevoegingen aan de verschillende reserves zoals in onderstaand overzicht wordt weergegeven:

(x€1.000)	Saldo 1-1-2022	Bestedingen in 2022	Toevoegingen in 2022	Saldo 31-12-2022
Reserve invoeren meerjarenplan	101	-101	-	-
Reserve aankopen natuurterreinen, ontbrekende schakels en Meer Maas	25.733	-709	2.984	28.008
Reserve nalatenschappen	260	-	-	260
Reserve ENCI groeve	895	-253	-	642
Reserve Langcyclisch Beheer en Onderhoud	2.065	-290	-	1.775
Reserve Natuurlijk Nederland	1.708	-	-	1.708
Reserve verzekering opstal	-	-36	1.122	1.086
	30.763	-1.389	4.106	33.480

B8b Bestemmingsreserve invoeren meerjarenplan

Deze bestemmingsreserve is gevormd om de kosten op te vangen die gepaard gaan met de invoering van het meerjarenplan van Natuurmonumenten.

B8c Bestemmingsreserve aankopen natuurterreinen

Natuurmonumenten zet zich in op het verwerven van de zgn. ontbrekende schakels om het Nationaal Natuur Netwerk te dicht en heeft hiervoor een bestemmingsreserve gevormd. Sinds 2015 wordt hiervoor een deel van de Reserve als bron van inkomsten beschikbaar gesteld.

Tot en met 2022 was in de begroting jaarlijks €2,0 miljoen beschikbaar voor de ontbrekende schakels. Hogere kosten worden onttrokken aan de bestemmingsreserve en lagere kosten worden gedoteerd. In 2022 is er €2,0 miljoen toegevoegd vanuit de begroting aan de bestemmingsreserve en €0,4 miljoen onttrokken aan de reserve voor aankopen ontbrekende schakels.

Daarnaast is besloten om de verkoopopbrengsten van hectares en kleigronden in te zetten voor verwervingen en inrichting van deze gronden langs de Maas. In 2022 is de bestemmingsreserve met €0,7 miljoen toegenomen door enerzijds een toevoeging van €1,0 miljoen door ontvangen subsidie voor functieverandering en inrichting en opbrengsten van klei-opbrengsten en anderzijds is €0,3 onttrokken voor een aankoop.

B8d Bestemmingsreserve nalatenschappen

Dit betreft een wettelijke reserve die is gevormd wegens het waarden van nalatenschappen met vruchtgebruik ter grootte van de vordering.

B8e Bestemmingsreserve ENCI groeve

Het bestuur heeft in 2017 besloten om een deel van de Reserve als bron van inkomsten beschikbaar te stellen voor het bekostigen van beheer van en het treffen van noodzakelijke bezoekersvoorzieningen in de ENCI groeve. Deze reserve is gevormd ter financiering van het onderhoud en de exploitatie van de ENCI groeve op basis van in het verleden gemaakte afspraken met de provincie Limburg.

B8f Bestemmingsreserve Langcyclisch Beheer en Onderhoud

Het bestuur heeft in 2020 besloten om een deel van de Reserve als bron van inkomsten beschikbaar te stellen voor het bekostigen van achterstallige langcyclische activiteiten op het gebied van beheer en onderhoud van natuurgebieden.

B8g Bestemmingsreserve Natuurlijk Nederland

Het bestuur heeft in 2021 besloten om een deel van de Reserve als bron van inkomsten beschikbaar te stellen voor strategische grondaankopen niet zijnde ontbrekende schakels ten behoeve van natuurinclusieve landbouw.

B8h Bestemmingsreserve verzekering opstal

Dit betreft een bestemmingsreserve die in 2022 is gevormd na het beëindigen van de externe opstalverzekering, zodat toekomstige schades aan opstallen gedekt kunnen worden. Deze reserve wordt gevormd door een jaarlijkse dotatie aan de reserve van €1,1 miljoen.

B8i Bestemmingsfondsen

(x€1.000)	2022	2021
Beschikbaar per 1-1	17.373	11.565
Bij: toevoegingen	1.664	8.847
Af: bestedingen	-3.584	-3.039
Beschikbaar per 31-12	15.453	17.373

Het saldo van de bestemmingsfondsen muteert gedurende het jaar door bestedingen van en toevoegingen aan de verschillende reserves zoals in onderstaand overzicht wordt weergegeven:

(x€1.000)	Saldo 1-1-2022	Bestedingen in 2022	Toevoegingen in 2022	Saldo 31-12-2022
Fonds Marker Wadden	199	-22	-	177
Fonds Aankopen natuurterreinen	2.256	-99	81	2.238
Fonds Wijde Blik	1.375	-79	-132	1.164
Fonds Acquoy-Nairac	685	-686	-	-
Fonds Nieuwkoopse Plassen	199	-	-19	180
Bomenfonds	285	-10	415	690
Fonds Nationale Postcode Loterij	6.376	-1.908	-	4.469
Fondsen op naam	2.267	-459	472	2.280
Fonds overige donaties	3.731	-321	847	4.257
	17.373	-3.584	1.664	15.453

Aan deze fondsen zijn de ultimo boekjaar nog niet bestede giften en donaties toegevoegd en zijn de bestedingen van in voorgaande jaren toegevoegde giften en donaties onttrokken.

Conform bestendige gedragslijn is het negatief beleggingsresultaat van -9,6% over 2022 naar rato onttrokken van de bestemmingsfondsen. De doelstelling van de bestemmingsfondsen is door derden bepaald. Daarbij is in enkele gevallen ook bepaald dat de hoofdsom in stand moet blijven en dat alleen het verkregen rendement mag worden besteed.

Fonds Marker Wadden

Dit fonds heeft Natuurmonumenten verkregen dankzij een bijdrage van €15 miljoen van de Nationale Postcode Loterij voor de realisatie van eilanden in het Markermeer. In 2016 is de uitvoering begonnen en de 1e ingebruikname heeft in 2018 plaatsgevonden.

Fonds Aankopen natuurterreinen

In 2022 is €99.000 aan niet-gesubsidieerde verwervingskosten natuurterreinen ten laste van dit fonds gebracht en is €581.000 toegevoegd uit diverse fondsenwervende acties. Daarnaast heeft er een herrubricering plaatsgevonden waarbij €500.000,- is overgeheveld naar Fonds overige donaties.

Fonds Nationale Postcode Loterij

Het fonds van de Nationale Postcode Loterij draagt bij aan een aantal initiatieven en het verloop van dit fonds is als volgt:

(x€1.000)	Saldo 1-1-2022	Bestedingen in 2022	Toevoegingen in 2022	Saldo 31-12-2022
Nationale Postcode Loterij Rotterdam de boer op!	4.541	-1.859	-	2.682
Nationale Postcode Loterij Naardermeer als Otterparadijs	1.796	-49	-	1.747
Nationale Postcode Loterij Natuur toegankelijk voor iedereen	33	-	-	33
Nationale Postcode Loterij Restauratie interieur Kasteel	7	-	-	7
	6.376	-1.908	-	4.469

Fonds Wijde Blik

Dit fonds wordt gevormd door een subsidie van de provincie Noord-Holland en is bestemd voor de oeververdediging van de waterplas De Wijde Blik. In 2022 is het rendement onttrokken en zijn de kosten voor de oeververdediging ten laste van het fonds gebracht.

Fonds Acquoy-Nairac

Dit fonds dient te worden aangewend voor cultuur-historische doeleinden. In 2022 zijn de kosten gedekt voor restauratie Jachtslot Mookerheide en herstelpaan buitenplaats Beeckestijn.

Fonds Nieuwkoopse Plassen

In 2022 is het rendement onttrokken en zijn de kosten voor het beheer in de Nieuwkoopse Plassen ten laste van het fonds gebracht.

Bomenfonds

Via Boomcadeau kan er worden bijgedragen aan het planten van bomen op diverse locaties.

Om de biodiversiteit in het agrarisch gebied rondom Rotterdam te vergroten, is in 2021 het project 'Rotterdam de boer op!' gelanceerd. Met een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij in 2021 van €5 miljoen uit het Droomfonds werkt Natuurmonumenten samen met boeren, ketenpartijen, (online) supermarkten en ondernemers uit Rotterdam zodat inwoners duurzaam en regionaal geproduceerd voedsel kunnen kopen. Voor boeren die willen omschakelen naar een natuur-inclusieve bedrijfsvoering is het Rotterdams Transitiefonds in het leven geroepen.

5 JAARREKENING 2022

Fondsen op naam

Hieronder zijn opgenomen: Fonds Stichting Tentink Antink, Het Kievitsbloem Fonds, Fonds Martin van Gent Project, Van Tienhoven Studiefonds, Fonds Antoon Cabout, Everwijn Arntzenfonds, Ginkgo Fonds, Baumeister Fonds, Fonds Facicom Group Foundation, Befri Fonds, Mergellandfonds, Haarzuilens Fonds, Dorothy Heijmeijer van Heemstede Natuurfonds, Fonds Leeuwerik en Sleutelbloemfonds, De Vries-Jukema Fonds,

Boogaardt Fonds, Fonds Bedankt Zon, E.J. Bergman Fonds, Fonds Jan Kalff, Fonds Passie van Dieuwke, Fonds Geheimzinnige Bossen van Drenthe, Bubro Fonds, Janny en Sander Fonds, Het Verbindingsfonds, Marcus & Eduard Natuurfonds, Rode Beuk Fonds en Emma NP Veluwezoom fonds.

De fondsen hebben verschillende bestedingsdoeleinden en -voorwaarden.

Fonds overige donaties

Het Fonds overige donaties wordt gevoed met de opbrengst uit eigen wervingsacties voor natuurbeheerprojecten en door ontvangen giften en donaties voor een specifiek doel. De gemaakte kosten van deze specifieke doelen komen ten laste van dit fonds.

B9a Voorziening jubileumuitkeringen

Werknemers hebben gedurende hun dienstverband recht op een aantal jubileumuitkeringen. Hiervoor is een voorziening jubileumuitkeringen gevormd.

(x€1.000)	2022	2021
Stand per 1-1	325	265
Bij: mutatie	37	92
Af: uitkeringen	-58	-32
Stand per 31-12	304	325

B10a Langlopende schulden

(x€1.000)	2022	2021
Saldo per 1-1	2.081	2.224
Ontvangen leningen	500	1.103
Af: aflossingen	-1.125	-1.246
Beschikbaar per 31-12	1.456	2.081

Deze post verantwoordt leningen met een looptijd langer dan één jaar die zijn afgesloten voor het verwerven van natuurgebieden en het realiseren van restauratieprojecten. De gemiddelde rente bedroeg 0,3% in 2022 (2021: 1,6%). Het deel met een looptijd langer dan 5 jaar bedraagt €0,5 miljoen.

In 2017 is een afkoopsom van €1,3 miljoen ontvangen voor de aankoop en inrichting van het gebied de Mheenlanden te Harderwijk. Hiervan is €0,1 miljoen in 2022 besteed, de resterende hoofdsom bedraagt ultimo 2022 €0,3 miljoen.

B10b Kortlopende schulden

(x€1.000)	2022	2021
Crediteuren	8.457	12.511
Vooruitontvangen subsidies aankopen natuurterreinen	12.593	12.282
Vooruitontvangen subsidies projecten	31.816	31.892
Vooruitontvangen contributies volgend jaar	34	149
Lopende verplichtingen projecten en verwervingen	3.602	1.032
Niet-opgenomen vakantiedagen en vakantiegeld werknemers	5.326	5.463
Pensioenpremies	2.982	2.168
Loonheffing en premies sociale verzekeringen	1.175	1.059
Aflossingsverplichting langlopende leningen	892	884
Overige schulden	636	5.475
Overlopende passiva	1.528	804
	69.042	73.719

De vooruit ontvangen subsidies op projecten en aankopen natuurterreinen betreffen ontvangen subsidievoorschotten op de lopende, nog niet afgeronde projecten en aankopen. De besteding zal in de komende jaren plaatsvinden.

B11 Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies

(x€1.000)	2022	2021
Stand leningen per 1-1	185.047	195.715
Af: aflossing, gefinancierd door het ministerie van EZK	-10.756	-10.668
Stand per 31-12: lening Groenfonds/vordering Min EZK	174.291	185.047
Verloop nog toe te wijzen subsidies:		
Stand per 1-1	1.282	1.322
Bij: storting door min EZK voor rente en aflossing	12.243	12.243
ontvangen rente op het uitstaande bedrag	5	-
Af: subsidies voor Natuurmonumenten en de Landschappen		
betaling kosten Groenfonds en Natuurmonumenten	-41	-40
betaling rente en aflossing aan het Groenfonds	-12.243	-12.243
Stand per 31-12 van nog toe te wijzen subsidies	1.246	1.282

Een toelichting op deze post is opgenomen onder paragraaf 5.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

Lopende projecten

Per balansdatum zijn er voor lopende projecten nog uitvoeringscontracten aangegaan. De hiervoor benodigde eigen middelen zijn opgenomen in de meerjarenbegroting.

Verstrekte zekerheden

Bij de bank geldt een kredietfaciliteit van maximaal €10 miljoen. Daarnaast geldt een obligo-limiet van €0,5 miljoen.

De volgende zekerheden zijn afgegeven:

- verklaring waarin wordt aangegeven geen zekerheden aan andere financiers te verstrekken of activa met hypotheek of andere goederenrechtelijke rechten te belasten;
- verpanding van vorderingen.

Voor de leningen bij het Nationaal Groenfonds gelden de volgende zekerheden:

- recht van eerste hypotheek op de met de leningen gefinancierde gronden;
- verpanding van alle rechten en acties voortvloeiende uit huur- en pachtovereenkomsten die het onderpand betreffen;
- verpanding van alle rechten en acties tegenover derden.

Verder is sprake van een viertal afgegeven bankgaranties voor een totaal van €0,3 miljoen.

Leaseverplichtingen

Voor de bedrijfsauto's zijn leasecontracten aangegaan met een looptijd van maximaal 6 jaar. Per balansdatum bedraagt de leaseverplichting voor het komende jaar €0,8 miljoen en voor de jaren 2023 t/m 2027 in totaal €1,2 miljoen.

Voor kantoor machines zijn leasecontracten aangegaan met een looptijd van 5,5 jaar. De verplichting voor 2022 bedraagt €0,1 miljoen en voor de jaren 2023 t/m 2026 €0,4 miljoen.

Huurverplichtingen

Voor het kantoorpand te Amersfoort is een huurcontract afgesloten voor de duur van 10 jaar eindigend op 31-8-2030. De jaarlijkse huurverplichting bedraagt €0,6 miljoen.

Klacht bij de Europese Commissie

Naar aanleiding van een klacht ingediend bij de Europese Commissie door enkele particuliere grondbezitters over de PNB regeling, welke klacht volgens de Europese Commissie later zou zijn 'opgevolgd' door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters ('VGG'), oordeelde de Europese Commissie in een besluit d.d. 2 september 2015, dat de Staat de subsidieregeling weliswaar onterecht niet van tevoren heeft aangemeld bij de Commissie, maar keurde zij die regeling achteraf alsnog zonder verdere voorwaarden goed.

Zowel de VGG als de natuurbeschermingsorganisaties hebben op verschillende gronden tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep ingesteld. De VGG heeft beroep ingesteld, omdat zij van mening is dat de formele

onderzoeksprocedure had moeten worden geopend.

De natuurbeschermingsorganisaties hebben mede beroep aangetekend, omdat de natuurbeschermingsorganisaties onder andere in tegen stelling tot de Europese Commissie van mening zijn dat zij niet kwalificeren als 'onderneming', maar een organisatie die overheidsbeleid vormgeeft en uitvoert. Aldus is geen sprake is van staatssteun die tevoren had moeten worden aangemeld bij de Europese Commissie. Voorts is er naar het inzicht van de natuurbeschermingsorganisaties evenmin sprake geweest van een 'economisch voordeel', althans niet in de mate die de Europese Commissie lijkt aan te nemen en heeft de PNB regeling niet geleid tot een vervalsing van de mededinging en/of een beïnvloeding van het interstatelijk handelsverkeer, omdat het alleen gaat over Nederlandse natuur die de overheid tevoren had aangewezen en moest worden behouden of ontwikkeld.

In september 2020 is er een uitspraak geweest van het EU Hof van Justitie in Luxemburg. In dit arrest zijn de conclusies van het EU Gerecht uit 2018 in stand gelaten en is geoordeeld dat de Europese Commissie de PNB regeling middels een verkeerde onderzoeksprocedure heeft beoordeeld, en er zodoende een procedureel gebrek kleefde aan het eerdere besluit van de Europese Commissie uit 2015. Het gevolg van de arresten van het Gerecht en het EU Hof van Justitie is dat het besluit van de Europese Commissie van 2 september 2015 nietig is. De Europese Commissie zal de PNB regeling vermoedelijk aan een hernieuwde beoordeling onderwerpen en daarbij de formele procedure volgen. De natuurbeschermingsorganisaties wachten (de voortgang van) dit eventuele hernieuwde onderzoek af en zien de uitkomst ervan wederom met vertrouwen tegemoet. Tot op heden is de

Europese Commissie het onderzoek niet geopend. Het is niet bekend of en zo ja wanneer het hernieuwde onderzoek zal beginnen.

In het kader van de PNB-regeling, gelijk de subsidie-regelingen vóór de invoering van de PNB-regeling in 1993, werden de natuurbeschermingsorganisaties belast met de aankoop of verkrijging van gronden ten behoeve van de totstandbrenging van de Nederlandse Ecologische Hoofdstructuur (thans: Natuurnetwerk Nederland) met als uitdrukkelijk doel de verworven gronden planmatig te transformeren en daarmee ook financieel af te waarderen tot natuurterrein, om deze eeuwigdurend als natuur te beheren en te behouden, alsmede gratis open te stellen voor het publiek. De waarde van deze terreinen is in beginsel nihil, omdat kwalitatief adequaat beheer van natuurterreinen per saldo geld kost. In die zin is er ook geen sprake van financiële bevoordeling of andersoortige begunstiging van de natuurbeschermingsorganisaties,

waardoor naar onze mening ook geen sprake is van staatssteun. Terugvordering van subsidies dan wel de rente daarover is naar onze mening thans ook niet aan de orde. Daarom is gelijk aan voorgaande jaren geen verplichting opgenomen in de jaarrekening. Voor de volledigheid zij opgemerkt dat mocht de Europese Commissie na herbeoordeling toch tot de conclusie komen dat sprake is van (on)verenigbare staatssteun, de Staat gedwongen kan zijn (een deel van) de ontvangen steun en/of de rente daarover terug te vorderen van de natuurbeschermingsorganisaties hetgeen materiële gevolgen kan hebben voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties. Welk besluit de Europese Commissie zal nemen, zal eerst echter moeten worden afgewacht. We blijven ons verder graag richten op onze relatie en samenwerking met particuliere natuureigenaren, die Natuurmonumenten van grote waarde vindt en met wie wij in grote mate belangen delen, ook ten aanzien van toekomstig natuurbeheer.

De Terreinbeherende Organisaties ('TBO's') en de VGG blijven in gesprek om te verkennen of er mogelijkheden zijn om de inmiddels langlopende zaak in der minne te beslechten. (Ook) bij een minnelijke regeling dient rekening te worden gehouden met materiële gevolgen voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties.

5.5 Toelichting op de staat van baten en lasten over het boekjaar 2022

Ra1 Baten van particulieren

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Contributies van leden	26.425	27.425	24.763
Erfstellingen en legaten	11.868	9.234	5.670
Fondsenwervende acties	1.444	1.913	1.930
Overige giften en donaties	3.369	2.600	3.388
	43.106	41.172	35.751

De contributieopbrengsten kwamen in 2022 uit op €26,4 miljoen, hetgeen €1 miljoen lager is dan de begroting en €1,7 miljoen hoger dan 2021. Het aantal leden en donateurs steeg van 880.029 (ultimo 2021) naar 921.832 (ultimo 2022). Dit is een toename van 5,4% ten opzichte van onze totale achterban in 2021.

Erfstellingen en legaten

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Erfstellingen en legaten	11.868	9.234	5.670
	11.868	9.234	5.670

De baten uit erfstellingen en legaten over 2022 bedragen €11,9 miljoen en liggen ruim €6 miljoen hoger dan vorig jaar. Met ingang van boekjaar 2021 worden de baten uit nalatenschappen verantwoord op het moment dat de akte van verdeling of de rekening en verantwoording in het betreffende verslagjaar is ontvangen. In het resultaat van 2021 is een eenmalige negatieve herwaardering verantwoord van €4,6 miljoen.

5 JAARREKENING 2022

Ra2 Baten van bedrijven

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Bedrijfsgiften	167	93	524
	167	93	524

Ra3 Baten van loterijorganisaties

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Nationale Postcode Loterij:			
Jaarlijkse bijdrage	13.500	13.500	13.500
Rotterdam de boer op!	-	3.343	5.000
Natuurloten	220	190	216
Droomfonds otterparadijs	-	1.242	-
Leenherenpolder natuurontwikkeling	-	50	-
	13.720	18.325	18.716
Vriendenloterij	249	188	316
	13.969	18.513	19.032

De baten van loterijorganisaties betreft met name de jaarlijkse bijdrage van de Nationale Postcode Loterij. Sinds 1991 heeft Natuurmonumenten overeenkomsten met de Nationale Postcode Loterij gesloten. Hierin is vastgelegd dat de vereniging als begunstigde zal delen in de opbrengsten van de loterij. In 2021 was sprake van een extra bijdrage van €5 miljoen voor het initiatief 'Rotterdam de boer op!'.

Ra4 Baten van subsidies van overheden

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Verwervingen van natuurterreinen	2.065	6.000	7.682
Exploitatie beheer natuurterreinen	29.163	31.624	31.506
Projectenbeheer natuurterreinen	30.407	28.723	17.092
	61.635	66.347	56.280

Baten van subsidies van overheden zijn opgebouwd uit specifieke en incidentele subsidies voor verwervingen en projectenbeheer van natuurterreinen. De subsidies voor exploitatie beheer worden telkens toegezegd voor een periode van 6 jaar en hebben een structureel karakter.

De subsidies voor verwervingen zijn €3,9 miljoen lager dan begroot. Tegenover deze lagere subsidies staan deels hogere giften en donaties.

De subsidies voor exploitatie beheer zijn €2,4 miljoen lager dan begroot door enerzijds €2,9 miljoen lagere groene- en rode SIM subsidie en anderzijds door €0,4 hogere Subsidie voor Natuur- en Landschapsbeheer (SNL).

De subsidies voor projecten zijn €1,7 miljoen hoger dan begroot door subsidie voor groene BOA's.

Ra5 Baten van andere organisaties zonder winststreven

Dit betreft ontvangsten van Stichtingen en Foundations voor specifieke projecten.

5 JAARREKENING 2022

Rb1 Baten als tegenprestatie voor de levering van goederen en/of diensten

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Resultaat op verkopen	427	130	192
Partnerschappen	1.848	1.413	1.498
	2.275	1.543	1.690

Rb2 Overige baten

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Totaal verkoop gebouwen, quota, gronden	572	1.250	4.062
Overige baten	-	-	1.093
	572	1.250	5.155

De baten verkoop gebouwen betreffen de verkoopopbrengsten van gebouwen en terreinen die geen directe waarde of functie hebben voor het verwezenlijken van de kerndoelstellingen. De overige baten hebben betrekking op eenmalige baten vanuit voorgaande jaren.

Rc Besteed aan de doelstellingen

(x€1.000)		Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Rc1	Aankopen natuurgebieden	6.402	10.500	14.812
Rc2	Goed beheerder zijn	82.312	87.298	65.514
Rc3	Beweging zijn	23.748	26.690	20.181
		112.462	124.488	100.507
	in % van de totale baten	92,2%	96,1%	84,3%
	in % van de totale lasten	88,7%	90,5%	88,3%
	Verdeling totale baten in %:			
	Doelstellingen	92,2%	96,1%	84,3%
	Wervingskosten	6,3%	6,4%	6,3%
	Beheer en administratie	5,3%	3,7%	4,8%
	Reserves en fondsen	-3,9%	-6,1%	4,6%
		100,0%	100,0%	100,0%

Uitgaven voor 'Aankopen natuurgebieden' betreffen de aankoopkosten van de natuurterreinen en de daarbij behorende opstallen.

Bestedingen aan 'Goed beheerder zijn' betreffen het beheren, behouden en ontwikkelen van natuur- en cultuur- waarden in onze gebieden, alsmede het treffen van recreatie-voorzieningen voor natuurbeleving. Hieronder vallen het jaarlijks terugkerende beheer, projectmatige kosten van inrichting, natuurontwikkeling, het groot onderhoud en restauratiewerkzaamheden.

Bestedingen aan 'Beweging zijn' omvatten kosten die verband houden met het ontvangen van bezoekers in onze gebieden en het communiceren met onze achterban en stakeholders. Daarnaast faciliteren we lokale communities, organiseren we achterbanraadplegingen en ondersteunen we burgerinitiatieven.

Rc1 Aankopen natuurgebieden

In 2022 zijn minder aankopen gedaan dan in de begroting was opgenomen.

5 JAARREKENING 2022

Rc2 Goed beheerder zijn

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Bestedingen	101.976	104.396	88.176
Af: inkomsten terreinbeheer	-19.664	-17.098	-22.662
	82.312	87.298	65.514

De kosten goed beheerder komen per saldo ruim €5,0 miljoen lager uit dan gebudgetteerd door enerzijds €2,4 miljoen lagere kosten uitbesteed werk bij zowel de projecten als in de exploitatie en anderzijds €2,6 miljoen hogere inkomsten terreinbeheer. De inkomsten terreinbeheer zijn hoger door meer verleende diensten voor derden, hogere inkomsten terreinbeheer uit verkoop hout en biomassa en verhuur vakantiewoningen.

De onderverdeling van de inkomsten terreinbeheer is als volgt:

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Huren en pachten gebouwen	4.341	4.303	3.791
Pachtopbrengsten grond	4.811	4.869	5.157
Erfpachtopbrengsten	2.386	2.283	2.726
Verhuur vakantiewoningen	1.988	1.662	2.115
	13.526	13.117	13.789
Verkoop hout	676	106	685
Verkoop overige producten terreinbeheer	387	371	233
Verleende diensten voor derden	2.781	141	5.467
Overige terreinopbrengsten	2.294	3.363	2.488
	19.664	17.098	22.662

De overige terreinopbrengsten bevatten o.a. verkopen zand en klei, verkoop van diverse pontkaartjes, alsmede bijdragen van diverse bedrijven aan projecten. De verleende diensten voor derden zijn fors hoger dan de begroting als gevolg van gedeclareerde werkzaamheden binnen projecten.

5 JAARREKENING 2022

Rc3 Beweging zijn

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Bestedingen	26.519	28.555	22.406
Af: inkomsten excursies, vergunningen en evenementen	-2.771	-1.866	-2.225
	23.748	26.690	20.181

Rd Wervingskosten

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Rd1 Kosten eigen fondsenwerving	7.434	7.842	7.122
Rd2 Kosten aandeel acties derden	14	104	101
Rd3 Kosten subsidies overheden	294	301	281
Verantwoord in het boekjaar	7.742	8.247	7.504
in % som van de geworven baten	6,5%	6,5%	6,7%

Als gevolg van hogere kosten van de fondsenwerving neemt het percentage van de wervingskosten ten opzichte van de geworven baten licht af. Onder Kosten subsidies overheden vallen de accountantskosten voor de deelverklaringen op subsidie-afrekeningen, alsmede de organisatiekosten die gepaard gaan met de subsidieverkrijging en indiening van deze afrekeningen.

5 JAARREKENING 2022

Re1 Kosten beheer en administratie

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Verantwoord in het boekjaar	6.516	4.764	5.772
in % van de totale lasten	5,2%	3,5%	5,1%

De kosten beheer en administratie bestaan uit de kosten van de directie en een aantal centrale stafafdelingen bij Financiën en Bedrijfsvoering. Natuurmonumenten volgt bij de vaststelling van deze kosten de aanbevelingen van Goede Doelen Nederland. Natuurmonumenten streeft ernaar om de Kosten beheer en administratie op 4% van de totale kosten te houden. De hogere kosten in 2022 ten opzichte van de begroting worden verklaard door de implementatie van het nieuwe ERP systeem Unit4, die in 2022 plaats heeft gevonden.

De Kosten beheer en administratie bevatten tevens de accountantskosten voor de controle van de jaarrekening. Hieronder volgt een specificatie van de accountantskosten.

Accountantskosten

(x€1.000)	Totaal 2022	Totaal 2021
Controle van de jaarrekening	188	155
Diverse (fiscale) adviezen en reviews	-	-
Projectcontroles	82	66
Overige niet-controle diensten	86	205
Totaal inclusief btw	356	426

Rf Saldo financiële baten en lasten

(x€1.000)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Interest obligaties	90	-	273
Interest hypotheeklen	-	-	412
Dividend aandelen	2.303	-	1.670
Interest leningen en banksaldi	-223	-	-158
Koersresultaat	-22.976	-	20.204
Bruto resultaat beleggingen	-20.806	5.786	22.401
Kosten beleggingen	-321	-312	-225
Totaal resultaat beleggingen	-21.127	5.474	22.176

Het totale resultaat beleggingen in 2021 was nog €22,2 miljoen positief. Het negatieve beurs sentiment heeft per saldo geleid tot een negatief resultaat beleggingen van €21,1 miljoen als gevolg van de macro-economische situatie.

Kostenverdeelstaat naar Doelstelling, Wervingskosten en Kosten beheer en administratie

(x€1.000)	Aankopen natuurgebieden/ Goed beheerder zijn	Beweging zijn	Kosten eigen fondsen- werving	Kosten aandeel acties derden	Kosten subsidies overheden	Kosten beheer en administratie	Totaal 2022	Begroting 2022	Totaal 2021
Aankopen natuurgebieden	6.402	-	-	-	-	-	6.402	10.500	14.811
Totaal salarissen inclusief sociale lasten/pensioenen	31.634	11.991	1.246	-	294	2.998	48.163	49.785	44.815
Uitbesteed werk	55.261	11.413	4.861	11	-	2.764	74.310	77.996	59.503
Materiaalverbruik, kantoor- en administratiekosten	6.687	1.381	588	1	-	335	8.992	8.204	7.475
Afschrijvingskosten	2.823	583	248	1	-	141	3.797	4.474	4.330
Verzekeringen, financiële kosten, belastingen	1.563	323	137	-	-	78	2.101	2.767	2.800
Overige kosten	4.009	828	353	1	-	201	5.390	2.736	4.935
Totale lasten	108.378	26.519	7.434	14	294	6.516	149.156	156.462	138.669
Inkomsten terreinbeheer	19.664	2.771	-	-	-	-	22.435	18.964	24.887
Totaal	88.714	23.748	7.434	14	294	6.516	126.721	137.498	113.782

Toelichting kostenverdeelstaat

In de kostenverdeelstaat zijn de lasten uitgesplitst in kostencategorieën. De basis hiervoor vormt het registreren van de kosten op kostenplaatsen. Deze kostenplaatsen zijn toegewezen aan de hoofdlijnen en de wervingskosten. De Kosten beheer en administratie bestaat uit de kosten van de directie en een aantal centrale afdelingen Financiën en Bedrijfsvoering. Algemene kosten van beheereenheden en ondersteunende afdelingen worden naar rato over de hoofdlijnen en de wervingskosten verdeeld.

De totale lasten zijn €10,5 miljoen hoger dan in 2021 met name door €14,8 miljoen hogere bestedingen van Uitbesteed werk. De lagere €8,4 miljoen bestedingen van Aankopen Natuurgebieden compenseren dit grotendeels. De Overige kosten zijn €2,7 miljoen hoger dan begroot en €0,5 miljoen hoger dan in 2021.

Medewerkers en FTE

Eind 2022 waren er 751 medewerkers in dienst bij de vereniging (eind 2021: 702), in fte uitgedrukt 636 fte's (2021: 593 fte's). Gemiddeld was de personele bezetting in 2022 616 fte's (in 2021: 582 fte's). Leerlingen die werkzaam zijn bij Natuurmonumenten worden vanaf 2022 verantwoord in de fte-stand. In 2022 waren 8 leerlingen / 6 fte in dienst bij Natuurmonumenten (2021: 3 leerlingen / 2,4 fte).

Beloning bestuurders

De bestuursleden van Natuurmonumenten verrichten hun werkzaamheden onbezoldigd. Er worden geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt aan de bestuursleden. Voor de uitvoering van hun functie kunnen de leden van het bestuur zakelijke reiskosten declareren. Deze bedroegen in 2022 €720,12.

5.6 Overige toelichtingen

Bezoldiging directie in 2022

(x€1.000)				
Naam Functie	W.J. van der Feltz Algemeen directeur	T.J. Wams Directeur Natuurbeheer	P.H. Mulder Directeur Financiën en Bedrijfsvoering	M.D. de la Rambelje Interim-directeur Financiën en Bedrijfsvoering
Dienstverband				
Aard (looptijd)	onbepaald	onbepaald	onbepaald	interim
Uren	37	37	37	32
Part-time percentage	100	100	100	
Periode	1-1-2022 - 31-12-2022	1-1-2022 - 31-12-2022	1-3-2022 - 31-12-2022	1-1-2022 - 31-1-2022
Jaarinkomen				
Bruto loon/salaris	141	131	104	18
Vakantiegeld	8	11	3	-
Eindejaarsuitkering, 13e/14e mnd	-	-	-	-
Variabel jaarinkomen	-	-	-	-
Totaal jaarinkomen*	149	141	107	18
Belastbare vergoedingen/bijtellingsen	10	-1	-	-
Pensioenlasten (wg deel)	22	22	18	-
Pensioencompensatie	-	6	-	-
	32	27	18	-
Overige beloningen op termijn	-	-	-	-
Uitkeringen beëindiging dienstverband	-	-	-	-
Totaal beloning 2022**	181	168	125	18
<i>Totaal beloning 2021**</i>	<i>41</i>	<i>166</i>	<i>-</i>	<i>81</i>

* BSD score maximum €173.960

** WNT2 norm maximum €216.000

Beloning leden van de directie

De directiesalarissen zijn gebaseerd op de beloningsstructuur van de rijksoverheid. De verdere uitgangspunten voor de directiesalarissen staan in de 'Adviesregeling beloning directeuren van goede doelen' opgesteld door Goede doelen Nederland (GDN) de brancheorganisatie van erkende goede doelen. Het bestuur heeft op advies van de commissie voor de directie het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Het beleid wordt periodiek geactualiseerd en jaarlijks wordt er getoetst op de beloning.

Ten opzichte van voorgaand jaar zijn de directiesalarissen verhoogd conform de CAO afspraken.

Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt Natuurmonumenten de Regeling beloning directeuren van goede doelen ten behoeve van besturen en raden van toezicht (zie www.goededoelennederland.nl).

Deze regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van

de situatie bij Natuurmonumenten vond plaats door de commissie voor de directie van het bestuur. Dit leidde tot een zogenaamde BSD-score (Basis Score voor Directiefuncties) van 593 punten voor de algemeen directeur en 516 punten voor de andere directeuren. Voor de toetsing aan de geldende maxima gelden de navolgende relevante jaarinkomens;

- W.J. van der Feltz €149.090
- T.J. Wams €141.286
- P.H. Mulder €106.574

De werkelijke jaarinkomens bleven daarmee binnen de geldende maxima voor de BSD score (voor 491 punten en hoger €173.960).

In 2022 werd in verband met een vacature een interim-directeur Financiën & Bedrijfsvoering ingezet (32 uur, 1 maand). De totale betaalde vergoeding van EUR 17.920,- (excl. BTW & bemiddelingsfee) is marktconform voor interim-directieleden en voldeed aan de voorwaarden die met betrekking tot de inzet van een interim-directeur (niet in loondienst) in de regeling zijn opgenomen.

Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellings, de werkgeversbijdrage pensioen en de pensioencompensatie

bedroegen voor W.J. van der Feltz €181.297, T.J. Wams €168.172, P.H. Mulder €124.952. Deze bedragen bleven binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van €216.000 per jaar (norm WNT2: Wet Normering Topinkomens). De belaste vergoedingen/bijtellings en de werkgeversbijdrage pensioen stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

In de post 'de belaste vergoedingen/bijtellings' is voor W.J. van der Feltz en T.J. Wams de fiscale bijtelling van het privé gebruik van een leaseauto opgenomen, waarbij de belaste waarde de bijtelling betreft van het privé gebruik minus de eigen bijdrage. Alleen aan T.J. Wams en W.J. van der Feltz is een leaseauto beschikbaar gesteld.

Onkostendeclaraties directie

Voor de uitoefening van hun functie maken de leden van de directie onkosten. Er worden geen leningen, voorschotten of anderszins verstrekt. Uitsluitend daadwerkelijk gemaakte, zakelijke reis- en verblijfkosten die direct samenhangen met de functie-uitoefening kunnen worden gedeclareerd.

In 2022 heeft de directie de volgende onkosten gemaakt:

Onkostendeclaraties directie

(x€1.000)

Kilometervergoeding voor gebruik eigen auto

Overige reiskosten

Verblijf- en representatiekosten

Kosten opleiding en coaching

Totaal

Werkelijk 2022	Werkelijk 2021	Werkelijk 2020
1	3	3
-	-	-
3	2	2
2	2	2
6	7	7

Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan met een impact op de situatie op balansdatum.

5 JAARREKENING 2022

Overzicht van in- en uitgaande kasstromen

(x€1 miljoen)	2022	2021
Resultaat	-24,7	28,1
Afschrijvingen	3,8	4,3
Voorzieningen	-	0,1
Koersresultaat	23,0	-20,2
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	2,1	12,3
Mutatie voorraden	-	0,1
Mutatie vorderingen	4,0	-14,6
Operationele kasstroom	4,0	-14,5
Ruilgronden	-2,3	1,1
Investeringen materiële vaste activa	-3,2	-4,6
Desinvesteringen materiële vaste activa	-	-0,2
Financiële vaste activa	0,4	-0,1
Aan en verkoop effecten	19,8	3,8
Investeringskasstroom	14,7	-
Aflossing lang vreemd vermogen	-0,6	-0,1
Mutatie kort vreemd vermogen	-4,7	22,0
Financieringskasstroom	-5,3	21,9
Mutatie liquide middelen	15,5	19,7
Liquide middelen	29,4	9,7
Schulden aan kredietinstellingen	-	-
Stand liquide middelen per 1 januari	29,4	9,7
Liquide middelen	44,8	29,4
Schulden aan kredietinstellingen	-	-
Stand liquide middelen per 31 december	44,8	29,4
Kasstroom	15,5	19,7

5 JAARREKENING 2022

Opmaken jaarrekening 2022

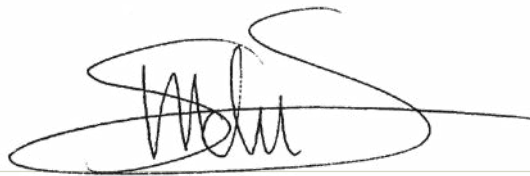
De jaarrekening is opgemaakt op 12 april 2023.

Ondertekend door:

Jeroen Dijsselbloem, voorzitter

Marion Koopman - Schellekens, bestuurslid

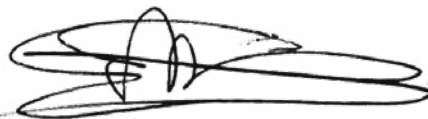
Berno Strootman, bestuurslid

Koos Biesmeijer, plaatsvervangend voorzitter / secretaris

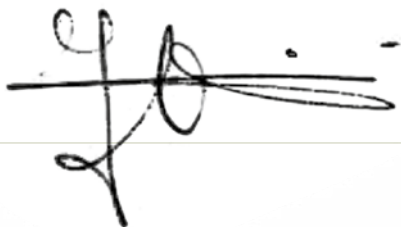
Evelien Verbij, bestuurslid

Marjolein Landheer, bestuurslid

Hanneke Schuiling, penningmeester

Marc Oosterhout, bestuurslid

Overige gegevens 2022

Bestemming resultaat

(x€1 miljoen)	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Toegevoegd/onttrokken aan			
Reserve als bron van inkomsten	-25,5	1,6	19,7
Bestemmingsreserve invoeren meerjarenplan	-0,1	-	-0,1
Bestemmingsreserve aankopen natuurterreinen	2,3	-2,5	2,7
Bestemmingsreserve nalatenschappen	-	-	-0,2
Bestemmingsreserve ENCI groeve	-0,3	-0,1	-0,2
Bestemmingsreserve Langcyclisch Beheer en Onderhoud	-0,3	-	-1,4
Bestemmingsreserve Natuurlijk Nederland	-	-	1,7
Bestemmingsreserve verzekering opstal	1,1	0,4	-
Bestemmingsfondsen	-1,9	-0,8	5,9
Totaal saldo	-24,7	-1,4	28,1

Na resultaatverdeling van €24,7 miljoen resteert een mutatie van de vrije reserve van €25,5 miljoen.

Dit saldo is onttrokken aan de Reserve als bron van inkomsten.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2022

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2022 van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland te Amersfoort gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland op 31 december 2022 en van het resultaat over 2022 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW) en de Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende instellingen'.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2022
- de winst-en-verliesrekening over 2022; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel moet in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Controleaanpak continuïteit

Zoals toegelicht in paragraaf 4.1 'Financiële samenvatting van de resultaten in 2022' van het bestuursverslag, heeft het bestuur een continuïteitsbeoordeling uitgevoerd en geen continuïteitsrisico's geïdentificeerd. Onze procedures om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te evalueren omvatten:

- Het kennis nemen van en het toetsen van de redelijkheid van de uitgangspunten van het bestuur voor de opgestelde continuïteitsveronderstelling en begroting.
- Het inwinnen van inlichtingen bij het bestuur over aan de continuïteitsveronderstelling liggende uitgangspunten en de inschatting van de risico's na de door het bestuur verrichte continuïteitsbeoordeling.

Wij zijn van mening dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is en op basis van de verkregen controle-informatie, er geen onzekerheid van materieel belang met betrekking tot gebeurtenissen of omstandigheden bestaat die gereede twijfel kan doen ontstaan over de mogelijkheid van de vereniging om haar continuïteit te handhaven.

Controleaanpak frauderisico's

Wij hebben risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in de entiteit en haar omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's, het interne beheersingssysteem monitort, de wijze waarop het bestuur toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan. Wij verwijzen naar paragraaf 3.5 'Risicomanagement' van het bestuursverslag, waarin het bestuur de frauderisicoanalyse heeft opgenomen en waar het bestuur op deze frauderisicoanalyse reflecteert.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse geëvalueerd. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd, en voor zover wij noodzakelijk achten, de werking getoetst van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezig-

heid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

De door ons geïdentificeerde frauderisico's en uitgevoerde specifieke werkzaamheden zijn als volgt:

▪ **Doorbreken van interne beheersing door management**

Het bestuur bevindt zich in een unieke positie om fraude te plegen, omdat het in staat is de administratieve vastleggingen te manipuleren en frauduleuze financiële overzichten op te stellen door interne beheersingsmaatregelen te doorbreken die anderszins effectief lijken te werken. Al heeft het bestuur geen directe toegang tot de financiële administratie, kunnen zij wel druk uitoefenen op medewerkers om een frauduleuze memoriaalboeking te maken. Door een gedegen risicoanalyse hebben wij vastgesteld op welke manieren het management de aanwezige interne beheersing zou kunnen doorbreken.

Wij besteden bij al onze controles aandacht aan het risico van het doorbreken van maatregelen van interne beheersing door het bestuur bij:

- journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn gemaakt;
- schattingen en schattingsprocessen;
- significante transacties buiten het kader van de normale bedrijfsuitoefening.

Middels specifieke werkzaamheden, zoals het toetsen van memoriaalboekingen in de financiële administratie, hebben wij in de controle aandacht aan dit risico besteed. Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude ten aanzien van het doorbreken van de interne beheersing door het bestuur.

▪ **Verantwoording van opbrengsten**

Dit risico hebben wij nader afgepeld en onderkennen wij in de juistheid van de verantwoording van opbrengsten gerelateerd aan overheid gesubsidieerde projecten, gezien dit één van de meest complexe opbrengstenstromen is. De opbrengsten uit overheidssubsidies voor projecten worden bepaald aan de hand van de gemaakte kosten, de projectbegroting en het subsidiepercentage van de subsidiebeschikking.

Het bestuur kan de resultaten uit overheidssubsidies beïnvloeden door:

- fictieve kosten op te nemen op projecten;
- kosten tussen projecten te schuiven;
- kosten te verantwoorden op fictieve projecten;
- subsidie toerekenen die (nog) niet is overeengekomen met de subsidiënt om daarmee het resultaat positief te beïnvloeden.
- het subsidiabele percentage en maximale subsidiabele kosten uit de subsidiebeschikking te hoog op te nemen in de administratie.

Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd van de maatregelen van interne beheersing in de processen rondom:

- de toerekening van kosten en baten aan projecten;
- het aanmaken en afsluiten van projecten.

Wij hebben gecontroleerd of kosten bestaan aan de hand van brondocumentatie. Daarnaast hebben wij gecontroleerd of kosten zijn geautoriseerd en juist worden toegewezen aan projecten waar ze betrekking op hebben.

Wij hebben gecontroleerd of er geen fictieve projecten in de projectadministratie zijn opgenomen. Wij hebben middels een deelwaarneming vastgesteld dat aan elk

project een overeengekomen subsidiebeschikking ten grondslag ligt.

Wij hebben de in de prognoses verwerkte baten getoetst met door de subsidiënt getekende overeenkomsten. Hierbij hebben wij gecontroleerd of het subsidiabele percentage juist is opgenomen in de projectadministratie. Daarbij hebben wij gecontroleerd of de verantwoorde baten niet de maximale subsidie overstijgt.

Om het risico van frauduleuze financiële verslaggeving rondom de juistheid van de verantwoording van opbrengsten af te dekken hebben wij een gedetailleerde analyse van journaalposten tussen de projecten gemaakt. Wij hebben gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd op opvallende boekingen. Hierbij lag nadruk op de memoriaalboekingen rondom de projecten. Wij hebben gecontroleerd of kosten middels memoriaalboekingen op de juiste projecten zijn geboekt.

Wij hebben de toelichting in de risicoparaagraaf in het bestuursverslag geëvalueerd en verwijzen naar de desbetreffende paragraaf 3.5 'Risicomanagement' van het bestuursverslag.

Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude ten aanzien van het risico op frauduleuze financiële verslaggeving rondom de juistheid van de verantwoording van opbrengsten.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.

C. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende instellingen'.

D. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende instellingen'. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de vereniging in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vereniging te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend

zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de vennootschap;

- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid

van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening.

Als de toelichtingen inadequaet zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Utrecht, 18 april 2023

BDO Audit & Assurance B.V.
namens deze,

J. de Groot MSc RA

2022

BIJLAGEN

SAMENSTELLING BESTUUR EN NEVENFUNCTIES BESTUURSLEDEN

Jeroen Dijsselbloem, voorzitter

Burgemeester Eindhoven.

Nevenfuncties: voorzitter Raad van Toezicht Wageningen University & Research (WUR) (tot 1 december 2022) voorzitter commissie Nationaal Groeifonds (tot 1 september 2022).
Gekozen 2019, herkiesbaar 2023, termijn loopt af in 2027.

Koos Biesmeijer, plaatsvervangend voorzitter en secretaris

Wetenschappelijk directeur Naturalis Biodiversity Center (Leiden) en hoogleraar Natuurlijk Kapitaal aan de Universiteit Leiden.

Nevenfunctie: bestuurslid Deltaplan Biodiversiteit.
Gekozen 2015, herkozen 2019, termijn loopt af in 2023.

Hanneke Schuiling, penningmeester

Directeur-Generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen ministerie van Buitenlandse Zaken.
Gekozen 2016, herkozen 2020, termijn loopt af in 2024.

Marion Koopman, bestuurslid

COCO The Social Hub (voorheen The Student Hotel, naamswijziging per 13 oktober 2022).
Nevenfuncties: Commissaris VGZ, Non executive board member Gospooky, Lid DenkWerk.
Gekozen 2018, herkozen 2022, termijn loopt af in 2026.

Evelien Verbij, bestuurslid

Directeur BoerenNatuur.
Nevenfunctie: lid Raad van Toezicht van de Unie van Bosgroepen.
Gekozen 2018, herkozen in 2022, termijn loopt af in 2026.

Marc Oosterhout, bestuurslid

Zelfstandig consultant.
Nevenfunctie: voorzitter SIRE.
Gekozen 2020, herkiesbaar 2024, termijn loopt af in 2028.

Berno Strootman, bestuurslid

Eigenaar-directeur van Strootman Landschapsarchitecten.
Gekozen 2021, herkiesbaar 2025, termijn loopt af in 2029.

Marjolein Landheer, bestuurslid

Chief Risk Officer (a.i.) / lid van de Raad van Bestuur bij Triodos Bank.
Nevenfunctie: Lid Raad van Toezicht van Cordaid.
Gekozen op 19 november 2022, herkiesbaar 2026, termijn loopt af 2030.

Frederique de Bruin, bestuurslid

Directeur Indofin Group en mede-eigenaar landgoed Jachthuis Schijf bij Rucphen (NB).
Nevenfuncties: bestuurslid Stichting Vrienden van het Sophia en Stichting Sophia Kinderziekenhuis Fonds (afgetreden 1 september 2022), lid College van Gecommitteerden Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen en bestuurslid van de Stichting Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen.
Gekozen 2014, herkozen 2018, afgetreden 19 november 2022.

Jan Willem Baan, bestuurslid

Senior Advisor Noaber Foundation.
Nevenfuncties: penningmeester VVE Landal Greenpark Livingstone, Burgh Haamstede.
penningmeester KvK Nederland – Israël
voorzitter Stichting Together Support International
Gekozen op 8 april 2016, herkozen 2020, afgetreden 19 november 2022.

Pim van der Feltz (algemeen directeur)

nevenfuncties op persoonlijke titel:

- Lid Raad van Commissarissen NV de Nederlandse Spoorwegen (Groep); benoemd per 1 mei 2017, herbenoemd per 1 mei 2021
- Lid Raad van Toezicht Kröller-Müller museum (sinds september 2014); beëindigd in september 2022
- Lid Raad van Advies NWO (De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek), sinds februari 2018
- Lid Wetenschappelijke Adviesraad IVIR (Instituut voor Informatierecht, aan de UvA Amsterdam), sinds 2014

Teo Wams (directeur Natuurbeheer)

nevenfuncties namens Natuurmonumenten:

- Bestuurslid Stichting Onderhoudsfonds Slot Haamstede
- Bestuurslid Stichting Weidegang
- Voorzitter Adviescommissie Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN)

nevenfuncties op persoonlijke titel:

- Lid adviesraad van de Stichting Centrum voor Landbouw en Milieu
- Lid Raad van Advies Louis Bolk Instituut (sinds 2019)
- Lid Raad van Toezicht IUCN Nederland (sinds 2021)
- Voorzitter Vereniging tot behoud van de Wilmkebreekpolder
- Bestuurslid Stichting J.P. Kuiperfonds

Pauline Mulder (directeur Financien en Bedrijfsvoering per 1 maart 2022)

nevenfunctie op persoonlijke titel:

- Lid van de Raad van Commissarissen en voorzitter van de Finance en Audit Commissie van Triple Jump

Martin de la Rambelje (directeur Financien en Bedrijfsvoering ad interim tot en met 31 januari 2022)

Hoofdkantoor Natuurmonumenten

Bezoekadres

Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres

Postbus 2166
3800 CD Amersfoort
T (033) 479 70 00

Ledenservice

Postbus 2182
3800 CD Amersfoort
T (033) 479 11 11

Naam

De Vereniging draagt de naam Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. De Vereniging kan ook naar buiten treden onder de naam vereniging Natuurmonumenten of Natuurmonumenten.

Vestigingsplaats

Zij is gevestigd te Amersfoort. Zij is opgericht op 22 april 1905 en voor onbepaalde tijd aangegaan.

Rechtsvorm

De rechtsvorm is Vereniging.

Natuurmonumenten is dé beweging van mensen met hart voor de natuur. We willen onze fascinatie voor de natuur delen met mensen, van jong tot oud. We activeren hen om de natuur te beleven en ervan te genieten. Natuurmonumenten beschermt natuurgebieden, waardevolle landschappen en cultureel erfgoed. Overal in Nederland. Voor iedereen. Die natuur stellen we veilig door gebieden aan te kopen, te beheren en toegankelijk te maken. Dat doen we met steun van vele Nederlanders. Omdat we houden van natuur.

Doe ook mee, want natuur laat je leven.

Natuurmonumenten voert het CBF-keurmerk voor erkende goede doelen, uitgegeven door het Centraal Bureau Fondsenwerving. Dit is een keurmerk voor adequaat toezicht op het bestuur, het beleid, de bestedingen, de fondsenwerving en de verslaglegging van Natuurmonumenten.